

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาทโดยใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นำเสนอในรูปแบบบรรยายเชิงพรรณนา ตารางและคำบรรยายประกอบจำแนกตามวัตถุประสงค์ การศึกษาวิจัย ได้ผลการศึกษาดังนี้

1. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท

1.1 ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร

จากการศึกษาเอกสารพบว่าพื้นที่จังหวัดชัยนาทมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน นำเสนอตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

บริเวณจังหวัดชัยนาทพบการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยกรมศิลปากรได้ขุดค้นพบภาชนะดินเผาเนื้อหยาบเผาในอุณหภูมิต่ำ ชิ้นส่วนของกำไลหิน ลูกปัด ชิ้นส่วนอาวุธหอกที่ทำด้วยหินและ โลหะ และโครงกระดูกมนุษย์ที่ฝังอยู่บริเวณเขาพลอง ตำบลเขาท่าพระ อำเภอเมืองชัยนาท แสดงให้เห็นว่าบริเวณจังหวัดชัยนาทเป็นที่ตั้งชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งในดินแดนประเทศไทย

สมัยทวารวดี

ในสมัยทวารวดีซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ซึ่งสังคมมนุษย์ในดินแดนประเทศไทยได้พัฒนาเป็นลักษณะของสังคมเมือง พบเมืองโบราณสมัยทวารวดีในเขตจังหวัดชัยนาทหลายเมือง ได้แก่

1. เมืองทวารวดีที่บ้านเขาขยา อยู่บนพื้นที่หมู่ 4 ตำบลเขาท่าพระ อำเภอเมืองชัยนาท บริเวณป่าละเมาะชายเขาพบเศษภาชนะดินเผาต่างๆ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแหล่งชุมชนโบราณมาก่อน เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนโบราณบ้านเขาพลอง

2. เมืองทวารวดีที่บ้านโพงาม อยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ตำบลบางหลวง อำเภอสรรพยา เมื่อมีการปรับพื้นที่เพื่อสร้างอุโบสถและเจดีย์ ได้พบกระดูกช้างมากมายหลายชิ้น เศษภาชนะดินเผา หอกโลหะและ โครงกระดูกมนุษย์ในบริเวณฝังตรงข้ามกับที่วัดซึ่งถูกถนนและคลองชลประทาน

คันกลางเป็นพื้นที่ที่เรียกว่าคลองโพ ต่อมา พ.ศ. 2519-2520 ได้มีการปฏิรูปที่ดิน ได้ปรับพื้นที่นาให้ราบเรียบเสมอกัน มีการถนน คูคลองใหม่ ได้มีการพบพระพุทธรูป และศิลปวัตถุสมัยลพบุรีในบริเวณ คลองโพ สระกรด และพื้นที่ใกล้เคียง จึงเชื่อได้ว่าบริเวณนี้เป็นแหล่งชุมชนโบราณ ที่พัฒนาตัวเองเรื่อยมายาวนานจนถึงสมัยลพบุรี ต่อมาแหล่งชุมชนกระจายตัวเองออกเป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา และพื้นที่ใกล้เคียงเรื่อยมาปัจจุบัน

3. เมืองนางเหล็กอยู่ที่บ้านเขาแหลม หมู่ 5 ตำบลไร่พัฒนา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ลักษณะพื้นที่ราบ มีแหล่งแร่เหล็กอยู่ทั่วไป พบตะกอนแร่เหล็ก และซากเตาถลุงเหล็ก ลักษณะของเมืองเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีพื้นที่ 73 ไร่ 3 งาน 21 ตารางวา ปัจจุบันยังคงสภาพของเมืองโบราณให้เห็นได้ชัดเจน

4. เมืองนครน้อยอยู่บ้านหัวถนน หมู่ 7 ตำบลไร่พัฒนา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท มีขนาดกว้าง 250 เมตร ยาว 300 เมตร ลักษณะของเมืองเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า และยังมีเค้าของแหล่งเมืองโบราณ ปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำไร่นาพืชผลทางเกษตรกรรม

5. เมืองอู่ตะเภาตั้งอยู่ที่บ้านอู่ตะเภา ตำบลอู่ตะเภา อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ติดถนนสายเอเชีย ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู มีพื้นที่ในเขตบริเวณเมือง 2,905 ไร่ มีคูน้ำกว้างประมาณ 15 เมตร คันดินกำแพงเมืองสูง 9 เมตร บางตอนของกำแพงถูกทำลายจากสภาพเดิม บนกำแพงมีหินก้อนใหญ่ๆ อยู่บนกำแพงด้วย ด้านตะวันตกติดหมู่บ้านอู่ตะเภาขนานไปกับลำน้ำอู่ตะเภา กำแพงด้านตะวันออกขนานไปกับถนนสายเอเชียมีช่องกำแพงดินกว้าง 5 เมตร บนกำแพงดินด้านตะวันออก มีผู้เคยพบเสาหินสี่เหลี่ยมสูงจากพื้นดิน 1 เมตร กว้าง 50 เซนติเมตร ปัจจุบันหายไป พื้นที่ในบริเวณเมืองมีลักษณะสูงต่ำไม่เท่ากันมีร่องรอยของสระน้ำ บริเวณใกล้เคียงพบซากโบราณสถานอยู่ทั่วไป ทำด้วยศิลาแลง และอิฐดินเผา นอกจากนี้ยังพบเตาถลุงเหล็กหลายแห่ง การถลุงเหล็กของเมืองอู่ตะเภาน่าจะเป็นแบบครบวงจร เริ่มตั้งแต่การแยกแร่ออกจากหิน ถลุง และแยกโลหะออกจากตะกอน นอกจากนี้ยังพบพระพิมพ์หิน หินบดยาหรืออาหาร ลูกปัด กำไลหิน หอกโลหะ โครงกระดูกมนุษย์ฝังอยู่ตามแนวดินทั่วไป และนอกจากนี้ ชาวบ้านยังขุดพบเหรียญเงินหลายร้อยเหรียญภายในบริเวณเมืองอู่ตะเภา ปัจจุบันเหลืออยู่เล็กน้อยได้นำมาเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชัยนาทมุนี จังหวัดชัยนาท และอีกส่วนหนึ่งมีผู้ซื้อไปเก็บรักษาไว้เป็นของสะสมส่วนบุคคล ลักษณะของเหรียญประทับตราพระอาทิตย์ครึ่งดวง ตราสังข์ และมีตราอื่นๆ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11

บริเวณนอกเมืองอู่ตะเภาทางด้านทิศตะวันออกห่างกำแพงเมืองไปราว 500 เมตร มีซากโบราณสถานก่อด้วยศิลาแลงและอิฐ เหลือเพียงส่วนฐาน และเนินดินโดยกรมศิลปากรได้ขุดพบชิ้นส่วนธรรมจักร พบร่วมกับเสาแปดเหลี่ยม และฐานก่อด้วยอิฐมีลักษณะเป็นรูปวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 เมตร มีการแกะสลักลวดลายที่ขอบวงด้านนอกที่ซี่กำกับทุกซี่มีตัวอักษรที่พื้นกึ่งทุกซี่

โดยรอบด้านข้างธรรมจักร และสลักเป็นรูปสิงห์แบกทั้งสองด้าน อักษรที่จารึกบนธรรมจักรศิลาเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี มีอายุในพุทธศตวรรษที่12 ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา ปาลวัฒน์วิไชย นอกจากนี้ยังได้มีการค้นพบพระพุทธรูป และเทวรูปในบริเวณใกล้เคียงด้วย

เมืองอุตะเกาะอยู่ติดกับลำน้ำอุตะเกาะ ซึ่งไหลผ่านบ้านก้นอูด บ้านหนอง และไหลลงสู่มแม่น้ำเจ้าพระยา จากการศึกษาผังเมือง ซากโบราณสถาน ค้นคืนกันน้ำซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวเมือง เพื่อกักกตน้ำให้ไหลมาเก็บไว้ในสระภายในตัวเมือง ประกอบกันแล้วน่าจะเชื่อได้ว่าเมืองอุตะเกาะ น่าจะเป็นแหล่งชุมชนที่เจริญอุดมสมบูรณ์ยิ่งชุมชนหนึ่งในเขตภูมิภาคนี้

6. เมืองทวารวดีที่บ้านหนองบัว อยู่หมู่10 ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท สภาพพื้นที่เดิมเป็นป่าละเมาะ เมื่อมีการแผ้วถางพื้นที่ทำนา และปลูกสร้างบ้านเรือน จึงทำให้สภาพพื้นที่เปลี่ยนไปจากชุมชนโบราณ โบราณวัตถุที่พบมีเศษภาชนะดินเผา เครื่องมืออาวุธทำจากหิน แหวนดินบุก แว ลูกปัดหิน กำไลสัมฤทธิ์

7. เมืองดงคอนเป็นเมืองโบราณ ตั้งอยู่หมู่4 ตำบลดงคอน อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ผังเมืองดงคอนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน มีความกว้างจากทิศเหนือ ถึงทิศใต้ประมาณ 755 เมตร และทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตกประมาณ 555เมตร มีคูเมืองกว้างประมาณ 20 เมตร กำแพงเมืองไม่ปรากฏ พบซากโบราณสถานนอกเมือง 1 แห่ง ชาวบ้านเรียก โคกปราสาท ซึ่งมีแผ่นอิฐใหญ่กว่าที่เมืองอื่นๆ กล่าวคือมีขนาด 26x51 เมตร

หลักฐานทางโบราณคดีพบที่เมืองดงคอน ได้แก่ ภาพสลักนูนต่ำบนแผ่นศิลารูปพระพุทธรูปปางสมาธิ ขนาบข้างด้านซ้ายด้วยธรรมจักร ด้านขวาเป็นรูปสลักพญานาคพระพุทธรูปทำด้วยศิลาขนาดใหญ่ เป็นรูปดอกบัวบาน ศิระษะตุ๊กตาดินเผา เศษภาชนะดินเผาหลายชนิด ตะเกียงน้ำมันดินเผา แท่นหินบดยาหรืออาหาร ระฆังหิน สิ่งของที่ทำได้ด้วยโลหะ เช่น กำไล ลูกกระพรวน ใบหอก ขวาน เหรียญเงินประทับตรามีอักษรปัลลวะประทับอยู่ด้วย เช่น ตราสังข์และศรีวัดสะตรา พระอาทิตย์ครึ่งดวงและตราสังข์ ตราแม่วัวลูกวัวและอักษรปัลลวะ ตราแม่วัวมี โหนกลูกวัวและอักษรปัลลวะ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่12

เมืองดงคอนเป็นแหล่งชุมชน โบราณแหล่งใหญ่แห่งหนึ่ง มีลำคลอง โบราณเชื่อมต่อกับแม่น้ำน้อย อันเป็นเส้นทางติดต่อกับชุมชนอื่นๆ น่าจะส่งผลต่อการพัฒนาตัวเมืองแพรค ด้วยเป็นชุมชนใกล้เคียงกัน อาจเกิดการอพยพโยกย้ายชุมชนไปสู่พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ปลอดภัยกว่า และเกิดเป็นเมืองใหม่ขึ้น คือ เมืองแพรค

นอกจากนี้ยังมีแหล่งชุมชนอีกหลายแห่ง เช่น ที่บ้านท่าราบ หมู่7 ตำบลธรรมามูล อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท เมืองโบราณที่ดอนกลางและเมืองโบราณไร่ตาก็ เขตบ้านวัดใหม่ ตำบลหนองบัว อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เมืองโบราณที่หนองห้วย ตำบลหนองบัว อำเภอวัดสิงห์

จังหวัดชัยนาท เมืองโบราณบ้านหนองไธ้ อังอน หมู่ 2 ตำบลหนองขุ่น อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท
เมืองโบราณบ้านไร่ – สวนลาวหมู่ 7 ตำบลบ้านเข็ญ อำเภอหันคา

เมืองทวารวดีในเขตจังหวัดชัยนาทส่วนใหญ่เป็นชุมชนหรือเมืองขนาดเล็ก มีเมือง
อู่ตะเภาและเมืองดงคอนที่เป็นเมืองใหญ่ เมืองอู่ตะเภาคงเป็นเมืองที่เจริญมากในระยะหนึ่งแล้ว
เสื่อมไป พบเศษภาชนะดินเผาต่างๆ ที่พบอยู่ในเมืองทวารวดีเหล่านี้ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิต
ความเป็นอยู่ การประกอบอาหารต่างๆ ว่าคงจะมีการทำให้สุกก่อนการบริโภค การพบตะเกียง
โรมันที่อำเภอดงคอนทำให้ทราบถึงเครื่องให้แสงสว่าง การพบแวหินทำให้ทราบถึงการใช้ฝ้ายทำ
เครื่องนุ่งห่ม การพบโลหะสัมฤทธิ์ทำกำไล ตุ้มหู หรือการพบลูกปัด กำไล และตุ้มหูทำจากหิน
ทำให้ทราบถึงการประดับตกแต่งร่างกายในสมัยนั้น การพบเตาลงเหล็กที่เมืองนางเหล็กและ
เมืองอู่ตะเภา ทำให้ทราบถึงอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และวิวัฒนาการของการทำโลหะ การทำอาวุธ
หอกด้วยเหล็กและหินจำพวกขวานหินทำให้ทราบถึงเครื่องมือในการประกอบอาชีพและการรบ
การพบตุ๊กตาดินเผาที่เมืองดงคอนทำให้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นของเด็กหรือการสะเดาะเคราะห์
อย่างใดอย่างหนึ่ง ในตัวเมืองอู่ตะเภาพบเนินดินมีศิลาแลงอยู่หลายแห่ง ที่นอกเมืองมีเนิน
โบราณสถานก่ออิฐขนาดใหญ่ อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมือง ที่เมืองดงคอนพบเนิน
ปราสาทอยู่นอกเมืองและพบแผ่นอิฐดินเผาขนาดใหญ่กว่าทุกแห่ง มีขนาดกว้าง 26x51 เซนติเมตร
ทำให้เราได้ทราบถึงศิลปกรรมก่อสร้างในสมัยนั้น

การนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีในเขตจังหวัดชัยนาท พบได้จากการขุดพบ
ธรรมจักรศิลา ในปี พ.ศ.2532 และปีพ.ศ.2533 โดยกรมศิลปากร ในบริเวณไร่ของนายแพทย์สำนวน
पालวัฒน์วิไชย ซึ่งอยู่นอกเมืองอู่ตะเภาในลักษณะเตาข่ารูปวงรีมีขนาดกว้าง 2 เมตร ปัจจุบันเก็บรักษาที่
พิพิธภัณฑสถานส่วนตัวของนายแพทย์สำนวน ปาลวัฒน์วิไชย นอกจากนี้ยังมีการขุดพบพระพุทธรูป
สัมฤทธิ์อีกด้วย ที่เมืองดงคอนพบภาพแกะสลักพระพุทธรูปบนแผ่นศิลาแบบนูนต่ำ และพบภาพ
แกะสลักพระพุทธรูปนูนต่ำบนศิลาขนาดใหญ่ ซึ่งพบที่โคกวัดร้างใกล้วัดโพธาราม ตำบลเที่ยงแท้
อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดโพธาราม

การพบเหรียญเงินที่เมืองอู่ตะเภาและเมืองดงคอน ทำให้เราทราบถึงการรับเอาอารยธรรม
ของอินเดีย และการติดต่อค้าขายกับเมืองต่างๆ ในสมัยทวารวดี แหล่งชุมชนสมัยทวารวดีในเขต
จังหวัดชัยนาท น่าจะมีความเจริญและคงความเจริญต่อเนื่องมาระยะหนึ่งแล้วจึงเสื่อมไป ที่ปรากฏ
หลักฐานต่อเนื่องเด่นชัด น่าจะเป็นต่อเนื่องของเมืองทวารวดีในเขตท้องที่อำเภอสรรคบุรีที่
วิวัฒนาการเป็นเมืองแพรกหรือเมืองสรรค์ในสมัยต่อมา

จากการสำรวจและขุดค้นทาง โบราณคดีในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ทำให้ทราบว่าอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยทวารวดีที่จังหวัดชัยนาทเหมือนกับในเขตพื้นที่อื่นๆในประเทศไทยที่นิยมการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำหรือแม่น้ำซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น เมืองอยู่ตะเภาดั้งอยู่ติดกับลำน้ำทางน้ำสาคร ซึ่งเชื่อมติดแม่น้ำเจ้าพระยาเมืองคงคอนตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำน้อยมี ลำคลองโบราณเชื่อมติดกับตัวเมือง และชุมชนโบราณบ้าน โพงามซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ลำคลองโบราณเหล่านี้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นๆ น่าจะส่งผลกระทบต่อ การพัฒนา เมืองแพรง ด้วยเป็นชุมชนใกล้เคียงกัน อาจเกิดการอพยพโยกย้ายชุมชน ไปสู่พื้นที่ ที่อุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยกว่า และเกิดเป็นเมืองใหม่ขึ้นคือเมืองแพรง นอกจากนี้เมืองเหล่านี้ยังนิยม ขุดคูน้ำ และกำแพงเมืองเป็นคันดินล้อมรอบชุมชนหรือตัวเมืองอีกด้วย อาจสันนิษฐานได้ว่า คูน้ำ คันดินเหล่านี้เป็นที่กักเก็บน้ำเพื่อใช้ในฤดูแล้ง รวมถึงกำแพงเมืองที่ป้องกันข้าศึกศัตรูด้วย

สมัยลพบุรี

เป็นช่วงที่อารยธรรมเขมร ได้เข้าสู่ประเทศไทยราวพุทธศตวรรษที่16-18 เรียกอารยธรรม และศิลปกรรมสมัยนั้นว่า สมัยลพบุรี โดยเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคอีสานได้ก่อนขยายตัวสู่ ภาคกลางและภาคเหนือของไทยในสมัยต่อมา ในจังหวัดชัยนาทพบแหล่งอารยธรรมเขมร สมัยลพบุรีหลายพื้นที่ในเขตเมืองเก่าสรรคบุรีและชัยนาท

เมื่ออารยธรรมสุโขทัยได้แผ่อิทธิพลลงมาทางใต้ ผ่านกำแพงเพชร พิษณุโลก นครสวรรค์สู่ ชัยนาท ได้มีการปรับเปลี่ยนศาสนสถานเช่นเดียวกับสุโขทัย โดยประสมกลมกลืนระหว่าง ศิลปกรรมเขมร สุโขทัยและสุพรรณภูมิที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

หลักฐานที่แสดงถึงวัฒนธรรมเขมร ได้แก่แผ่นศิลาทับหลังทำด้วยศิลาทราย สลักเป็นรูป พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ศิลปกรรมเขมรสมัยบาปวน ราวพุทธศตวรรษที่16 ประดิษฐานอยู่ติด องค์พระพุทธรูปหลวงพ่อลาย บริเวณด้านหลังที่วิหารวัดพระแก้ว อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ซึ่งสันนิษฐานว่าเจดีย์ที่วัดพระแก้วนี้อาจสร้างทับศาสนสถานแบบเขมรอยู่ก็เป็นได้

นอกจากนี้ยังค้นพบ โบราณวัตถุที่มีอายุอยู่ในสมัยลพบุรีซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะเขมรอีก หลายแห่งในเขตเมืองชัยนาทเก่า เช่น พระพุทธรูปปางนาคปรก ทำด้วยศิลาทรายหลายองค์ บางองค์ พบบริเวณพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระบรมธาตุวรวิหาร พระพุทธรูปปางนาคปรกเป็นคติความเชื่อ พระพุทธศาสนาเถรวาทนิกาย "รัตนไตรมหายาน" ซึ่งสลักเป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และ พระนางปรัชญาปารมิตาชนาบข้างพระพุทธรูปปางนาคปรกซึ่งเป็นศิลปะเขมรแบบบาปวน มีอายุใน ราวพุทธศตวรรษที่18 อาจจะมีอายุได้ว่า เดิมองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ณ วัดพระบรมธาตุวรวิหารนี้ เป็นศิลปกรรมเขมรมาก่อน โดยเมืองชัยนาทเคยตกอยู่ใต้อิทธิพลอารยธรรมเขมร ซึ่งน่าจะครอบคลุม ถึงเมืองสรรคบุรีด้วย ในราวพุทธศตวรรษที่16-18

สำหรับโบราณวัตถุที่มีอายุสมัยลพบุรี นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบหินบดยา ศิลปทรายที่เมืองอุตะเถา เมืองคงคอน ศิลปกรรมสมัยลพบุรีด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองชัยนาทเก่า เมืองสรรคบุรีและแหล่งชุมชน โบราณในเขตพื้นที่จังหวัดชัยนาทเคยอยู่ใต้อิทธิพลเขมรมาก่อน และคงจะเสื่อมสลายลงไปเมื่ออิทธิพลของสุโขทัย และสุพรรณภูมิมีมากขึ้นจนเกิดศิลปกรรมและวัฒนธรรมใหม่ๆ ขึ้นมาแทนในที่สุด

สมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยพื้นที่ของเมืองชัยนาทมีเมืองสำคัญอยู่ 2 เมือง คือเมืองชัยนาท และเมืองสรรคบุรี ซึ่งเป็นเมืองที่มีบทบาทไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

เมืองชัยนาท แต่เดิมตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลชัยนาท อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยอาศัยลำน้ำเจ้าพระยาเป็นกำแพงด้านตะวันออก และด้านเหนือติดปากแม่น้ำน้อย(ปากคลองแพรกศรีราชา) อาศัยลำน้ำน้อยเป็นกำแพงด้านตะวันตก ทิศใต้มีแนวกำแพงเป็นมูลดินปรากฏอยู่ก่อนที่จะสร้างเขื่อนเจ้าพระยา แต่ปัจจุบันมูลดินนี้ถูกทำลายไปหมดแล้วเมื่อสร้างประตูน้ำบรมธาตุ เมืองชัยนาทเก่านั้นจะเป็นเมืองโบราณมาก่อน ในลักษณะของเมืองซ้อนเมือง สังกัดได้จากองค์พระบรมธาตุของวัดพระบรมธาตุวรวิหาร สร้างด้วยศิลาแลง ทั้งองค์ที่เป็นสถาปัตยกรรมอุทงผสมกับสุโขทัย

เมืองชัยนาทสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าเลอไทย(1860-1897) กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยเป็นผู้รวบรวมกำลังผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ให้เป็นปึกแผ่นขึ้น มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามให้เรียบร้อย สมบูรณ์และใช้เป็นเมืองหน้าด่านของกรุงสุโขทัย ซึ่งแต่เดิมพื้นที่เมืองชัยนาทน่าจะอยู่ในอิทธิพลของแคว้นสุพรรณภูมิและแคว้นกำโพซ (ละโว้) มาก่อน

เมื่อพระเจ้าอุทงทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในปี พ.ศ.1983 ทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (1893-1912) กรุงศรีอยุธยามีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ การทหาร และการปกครอง ในปี พ.ศ.1897 พระเจ้าเลอไทยสวรรคต กรุงสุโขทัยเกิดความไม่สงบ มีการแย่งชิงราชสมบัติกัน พระเจ้าอุทงเห็นได้โอกาสทรงยกกองทัพมายึดเมืองชัยนาท ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของกรุงสุโขทัยไว้ได้ เมื่อยึดได้เมืองชัยนาทแล้ว โปรดฯให้ขุนหลวงพะงั่ว มาครองเมืองชัยนาท ต่อมาพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาสิทธิ) 1897-1928) โปรดฯให้ราชทูตนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้าอุทง และเจรจาขอเมืองชัยนาทคืน พระเจ้าอุทงทรงคืนเมืองชัยนาท ขุนหลวงพะงั่วจึงต้องเสด็จกลับไปครองเมืองสุพรรณภูมิตามเดิม

ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (1913-1931) พระองค์ไม่เห็นด้วยนโยบายสัมพันธไมตรีกับสุโขทัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้วทรงยกทัพไปตีเมืองต่างๆของสุโขทัย โดยในปี พ.ศ. 1914 ได้เสด็จขึ้นไปตีเมืองชัยนาทไปจนถึงเมืองพระบาง

(นครสวรรค์) และใช้ชัยนาทเป็นที่ประชุมพลก่อนไปตีหัวเมืองเหนือ จนถึงปีพ.ศ.1921 พระมหาธรรมราชาที่ 2 ทรงเจรจายอมให้กรุงศรีอยุธยาใช้อำนาจเหนือกรุงสุโขทัย เมืองชัยนาทจึงตกเป็นเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยาโดยเด็ดขาดตั้งแต่นั้นมา

เมืองแพรกเป็นเมืองโบราณอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท แต่เดิมเป็นเมืองอิสระต่อมามากอยู่ใต้อำนาจของสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงดั่งปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ว่า “...เมืองหัวนอน รอดคณที พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ...” ต่อมาในสมัยพระเจ้าเลอไท เมืองแพรกได้แยกตัวเป็นอิสระและมีความสัมพันธ์กับเมืองละโว้และเมืองอู่ทอง ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้พระเจ้าเลอไทต้องมาสร้างเมืองชัยนาทที่ปากแม่น้ำน้อยเป็นเมืองหน้าด่านสกัดกั้นอำนาจฝ่ายเมืองแพรกและพันธมิตร พ.ศ.1826 เจ้าศรีราชาเจ้าเมืองแพรกได้อภิเษกกับเจ้าหญิงเมืองละโว้ลพบุรีและได้ไปครองเมืองลพบุรี ต่อมา พ.ศ.1862 เมื่อสุโขทัยพ่ายแพ้ในการปราบกบฏมอญ เจ้าศิริไชยเชียงแสนพระราชโอรสเจ้าศรีราชาได้แยกตัวเป็นอิสระจากสุโขทัยและสร้างเมืองเทพนครชัยศิริขึ้นที่เวียงเหล็ก โปรดฯให้เจ้ารามพระราชโอรสมาครองเมืองแพรก พ.ศ.1876 เจ้ารามได้อภิเษกกับเจ้าหญิงเมืองอู่ทองและได้ครองเมืองอู่ทองเมื่อ พ.ศ.1878 ต่อมาจึงไปครองเมืองเทพนครแทนพระราชบิดา ส่วนเมืองอู่ทองโปรดฯให้ขุนหลวงพะงั่วมาครอง จนถึงพ.ศ.1890 เกิดโรคระบาดจึงโปรดฯให้อพยพผู้คนจากเมืองอู่ทองไปเมืองสุพรรณบุรี พ.ศ.1893 เจ้ารามได้อพยพผู้คนจากเมืองเทพนครมาสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นครองราชสมบัติพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง

สมัยอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในระยะแรกเมืองชัยนาทเป็นของสุโขทัย ส่วนเมืองแพรกเป็นของอยุธยาซึ่งในระยะนี้เมืองแพรกมีความสำคัญในฐานะเมืองลูกหลวง ต่อมาเมื่อเมืองชัยนาทเป็นของอยุธยา เมืองชัยนาทมีความสำคัญมากกว่าเมืองแพรกเพราะเป็นเมืองหน้าด่านที่ควบคุมเส้นทางเดินทัพที่สำคัญ

สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงโปรดฯส่งพระราชโอรส 3 พระองค์ ไปปกครองเมืองต่างๆ ดังนี้ เจ้าอ้ายพระยาครองเมืองสุพรรณบุรี เจ้ายี่พระยาครองเมืองแพรก เจ้าสามพระยาครองเมืองชัยนาท (พิณณุโลก) ต่อมาเกิดการชิงราชสมบัติระหว่างเจ้าอ้ายพระยากับเจ้ายี่พระยาทำให้ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถทรงยกเลิกระบบเมืองลูกหลวง ทำให้เมืองแพรกหมดความสำคัญลงไป ส่วนเมืองชัยนาทยังมีความสำคัญทางการทหาร

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (2072-2111) ได้กระทำพิธีมัธยมกรรม ที่ตำบลชัยนาทบุรีซึ่งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามกับเมืองชัยนาทใหม่ขึ้นด้วย ในปี พ.ศ.2077 เกี่ยวกับพระราชพิธีมัธยมกรรม กล่าวกันว่า คือ พระราชพิธีตั้งเสาหลักเมือง และกลบบัตรสุมเพลิงในเวลาตั้ง

เมืองใหม่ แต่นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งเชื่อว่า จากหลักฐานที่ปรากฏที่เมืองชัยนาทฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน ไม่หลงเหลือศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอันเนื่องด้วยเสาหลักเมืองแต่อย่างใด เมืองชัยนาทได้ธรรมชาติทำลายลงตามกาลเวลา เหลือเพียงเนินดินไม่กี่แห่งและก็ถูกทำลายลงทุกปี ด้วยอยู่ในเขตพื้นที่ทำนา จะเหลืออยู่เพียงพระพุทธรูปปูนปั้นหนึ่งองค์ซึ่งซ่อมใหม่ อยู่ ณ บริเวณที่เรียกว่าวัดป่า ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับเสาหลักเมืองชัยนาทที่เมืองชัยนาทฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดพระบรมธาตุวรวิหารนั้น ครูทอง รูปทอง อดีตครูประจำบาล ซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้วัดพระบรมธาตุได้เล่าว่า หลังจากสร้างเขื่อนเจ้าพระยาแล้ว ได้มีการขุดปากคลองแม่น้ำน้อยใหม่ให้ตรงขึ้น โดยขุดผ่านกลางเมืองชัยนาท จึงทำให้เมืองชัยนาทถูกทำลาย สภาพทางธรรมชาติลงอย่างมาก คันกำแพงคันดินด้านทิศใต้ถูกทำลายลง ในขณะที่ขุดคลองพบแท่งศิลาเป็นหินชนวนสีเหลี่ยมฝังดินอยู่ จึงนำขึ้นมาไว้ริมคลอง ใกล้ประตูเปิดน้ำบริเวณบ้านพักข้าราชการ นอกจากนี้ยังพบเสาไม้เหลากลมหักกลมมนคล้ายยอดเสาหลักเมือง มีขนาดใกล้เคียงกับเสาหลักเมืองปัจจุบัน เมื่อขุดขึ้นมาไม่มีใครสนใจ เข้าใจว่าน่าจะจมอยู่ใต้ดินบริเวณคันคลอง ต่อมาเมื่อมีการค้นคว้าเรื่องประวัติศาสตร์เมืองชัยนาทก็หาไม่พบแล้ว พบแต่เสาศิลาหินชนวนเนื่องจากมีขนาดใหญ่และหนัก จึงไม่สูญหายไปไหน ปัจจุบันเก็บรักษาตั้งไว้หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชัยนาทนี่

อย่างไรก็ตามเชื่อได้ว่าเมืองชัยนาทได้ย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเมืองชัยนาทมีชัยภูมิที่ดีกว่าเดิม โดยสังเกตได้จากวัดธรรมามูลวรวิหาร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและบนยอดเขาธรรมามูล มีวิหารหลวงพ่อนาค หากขึ้นไปบนยอดเขาแล้วสามารถมองเห็นข้าศึกได้แต่ไกล สามารถส่งข่าวศึกถึงเมืองชัยนาทให้ทราบได้ ระหว่างเมืองชัยนาทกับเขาธรรมามูลมีหมู่บ้านหนึ่ง เรียกบ้านหัวรอ เป็นทำเลที่เมืองชัยนาทมาออกธงเสารอในแม่น้ำเจ้าพระยากันข้าศึกที่จะยกลงมาประชิดเมือง ห่างจากเขาธรรมามูลประมาณ 2 กิโลเมตร มีเขาทำพระที่เชิงเขามีรอยพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่เช่นเดียวกับเขาธรรมามูล เป็นศิลปะสมัยอู่ทอง บนยอดเขาทำพระมีวิหารเช่นเดียวกับเขาธรรมามูล และห่างจากเขาทำพระประมาณ 1 กิโลเมตร มีเขาพระนอน ปัจจุบันองค์พระพังทลายหมดแล้วเหลือเพียงร่องรอยเท่านั้น แนวการป้องกันเมืองชัยนาทจึงเป็นการรบแบบป่าล้อมเมือง ถ้าหากว่าข้าศึกมาล้อมเมืองชัยนาท ทหารที่อยู่ที่เขาธรรมามูลเขาทำพระ และเขาพระนอน สามารถยกมาตีข้าศึกได้พร้อมกัน และการส่งสัญญาณต่างๆ สามารถทำได้เพราะอยู่ในที่สูงถ้าให้เมืองชัยนาทเป็นจุดศูนย์กลางแล้ว ให้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นผ่าศูนย์กลาง เส้นรัศมีมีเกือบครึ่งวงกลมที่ลากจากเขาธรรมามูลมาเขาทำพระและเขาพระนอนจะเป็นแนวปราการของเมืองชัยนาทที่เข้มแข็งยิ่ง เมืองชัยนาทจึงเหมาะสมที่จะเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นด่านต้อนรับข้าศึกด้วยเหตุนี้

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ครั้นนั้นเมืองไทยได้ช้างเผือก 7 เชือก พระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) ทรงยกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาในปีกุน พ.ศ.2106 พม่าตีเมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิชัย และเมืองพิษณุโลกได้ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงจัดกองทัพให้พระยาพิชัยรณฤทธิ์ พระยาวิชิตณรงค์ยกขึ้นไปถึงแขวงเมืองนครสวรรค์ เมื่อทราบว่เสียเมืองพิษณุโลกแก่ข้าศึกแล้วจึงจึงได้ถอยลงมา แล้วให้พระรามศวรตั้งรับข้าศึก ณ ที่มั่นแห่งหนึ่งเข้าใจว่าอยู่ในเขตแขวงเมืองชัยนาท และได้รับกับพม่าเป็นสามารด ฝ่ายไทยใช้ปืนใหญ่ยิงทหารพม่าล้มตายเป็นอันมาก จนกระทั่งกองทัพพระเจ้าหงสาวดีและพระเจ้าแปรยกทัพบาทันกัน จึงช่วยกันระดมตีทัพไทยทั้งทางบกและทางน้ำ จนทัพไทยแตกพ่ายลงมารุงศรีอยุธยาการสงครามครั้งนี้ไทยต้องยอมเป็นไมตรีกับพม่าเพื่อยุติศึก

ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา(2112-2133) พระองค์โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช(2133-2136) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งแม่ทัพไทย หลังจากที่พระองค์ได้ประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง เมื่อเดือน 6 ปีวอก พ.ศ.2127 ต่อมาในเดือน 7 ปีเดียวกันพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงได้ยกกองทัพมาตีไทย โดยให้พระยาพะสิมผู้เป็นพระเจ้าอาของพระเจ้ากรุงหงสาวดีคุมพล 30,000คน ยกมาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ให้พระเจ้าเชียงใหม่มังนรราชขอ ราชอนุชายกกองทัพเรือพล 100,000คน สมทบกันตีกรุงศรีอยุธยา จะเป็นด้วยประมาทฝีมือฝ่ายไทย หรือพระยาพะสิมกับพระเจ้าเชียงใหม่ฝ่ายใดคิดนัค จึงทำให้ตีไทยไม่ได้ ทัพพระยาพะสิมถูกตีพ่ายถอยทัพกลับพม่า

เมื่อกองทัพพระยาพะสิมถอยไปได้ 15 วัน ทัพเมืองเชียงใหม่ได้ยกลงมาถึงเมืองชัยนาทในข้างแรมเดือนนี้ พระเจ้าเชียงใหม่ได้ตั้งทัพอยู่ที่เมืองชัยนาทด้วย ไม่ทราบว่กองทัพพระยาพะสิมถอยกลับไปแล้ว จึงให้ไชยยะกยอสู และนันทกยอทาง ยกกองทัพหน้าพล 15,000คน มาตั้งทัพที่ปากน้ำบางพุทราแขวงเมืองพรหม สมเด็จพระนเรศวรทรงยกกองทัพหลวง ไปตั้งทัพที่บ้านชะไว แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ แล้วโปรดให้พระราชมनुเป็นนายทัพ ขุนรามเคชะเป็นยกกระบัตรคุมทัพหน้าทหารม้า 200 คน พลราบ 3,000 คน ยกตีข้าศึกจนแตกพ่ายกลับไปยังเมืองชัยนาท เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ทราบว่พระยาพะสิมถอยทัพกลับไปแล้วจึงถอยทัพกลับเชียงใหม่ จากนั้นชัยนาทได้เป็นเมืองหน้าด่านรับศึกพม่าเรื่อย ๆ

สมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระมีการซ่อมแซมมอังก์พระบรมธาตุเจดีย์เมืองชัยนาท และมีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามในเมืองชัยนาทและเมืองแพรก หลังจากนั้นเมืองแพรกได้เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสรรค์

สมัยธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี(2310-2325) พม่าได้ยกทัพมาตีไทย พระเจ้ามังระกษัตริย์พม่าโปรดให้อะแซหุ่นกี้คุมทัพมาตีเมืองเหนือของไทยลงมาจนถึงเมืองพิษณุโลก เมื่อตีได้เมืองพิษณุโลกแล้วก็ถอยกลับ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้กองทัพไทยตามตีขับไล่พม่าเป็นหลายทัพจนพม่าแตกพ่าย ฝ่ายกองทัพไทยมีพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี ได้รับตราสั่งจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ตามตีทัพพม่ามาทางเมืองอุทัยธานี ได้พบกับกองทัพของพม่ามีกะละโโบเป็นแม่ทัพตั้งค่ายคอกองทัพมังเยาญอยู่ที่เมืองนครสวรรค์ ฝ่ายไทยจึงเข้าตีค่ายพม่า แต่ตีค่ายพม่าไม่แตกจึงแจ้งมายังกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้กรมขุนอนุรักษ์สงครามหลานเชอคุมทัพขึ้นไปตีพม่าที่นครสวรรค์ 1 กอง ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ลูกเชอคุมทัพเรือ 1,000 คน ยกหนุนขึ้นไป แต่พระองค์ไม่วางพระราชหฤทัย จึงทรงยกทัพหลวงโดยกระบวนเรือจากกรุงธนบุรี ณ วันพฤหัสบดี เดือน 7 แรม 4 ค่ำ พ.ศ. 2319 ไปตั้ง ณ เมืองชัยนาท แล้วให้กรมขุนอินทรพิทักษ์กลับไปรักษากรุงธนบุรี

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จถึงเมืองชัยนาท โปรดฯ ให้กรมขุนอนุรักษ์สงคราม กรมขุนรามภูเบศร์ และเจ้าพระยามหาเสนา ยกไปตีทัพพม่ามีกะละโโบเป็นแม่ทัพที่เมืองนครสวรรค์ ณ วันจันทร์ เดือน 8 ขึ้น 1 ค่ำ พ.ศ. 2319 ครั้นวันพุธ เดือน 8 ขึ้น 3 ค่ำ พ.ศ. 2319 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นว่าการศึกไม่คืบขึ้น จึงได้เสด็จยกทัพกลับกรุงธนบุรี

ฝ่ายกองทัพกรมขุนอนุรักษ์สงคราม กรมขุนรามภูเบศร์ และเจ้าพระยามหาเสนา ยกไปตีพม่าที่เมืองนครสวรรค์ ฝ่ายพม่ามีพลรบประมาณ 1,000 คน ได้รับติดพันหลายวัน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จยกทัพออกจากกรุงธนบุรีอีก ณ วันเสาร์ เดือน 9 ขึ้น 12 ค่ำ ตรงกับวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2319 พอเสด็จมาถึงเมืองชัยนาทได้ความว่าพม่าทิ้งค่ายที่นครสวรรค์หนีไปทางเมืองอุทัยธานี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีรับสั่งให้กองทัพของพระยายมราช กองทัพพระยาราชสุภาวดี และกองทหารมอญของพระยารามัญวงศ์ยกไปสมทบกับกองทัพเจ้าอนุรุธเทวา ติดตามไปทันทัพพม่าที่บ้านเคิมบางนางบวช แขวงเมืองสุพรรณต่อเมืองสรรค์ ฝ่ายไทยตีทัพพม่าแตกพ่ายไป ด้วยเหตุการณ์ที่ฝ่ายไทยชนะศึกพม่าในครั้งนั้นจังหวัดชัยนาทจึงถือเอาวันที่ 28 กรกฎาคมของทุกปีเป็นวันคล้ายวันสถาปนาจังหวัดชัยนาท

สถานะของเมืองชัยนาทในสมัยกรุงธนบุรีเป็นเมืองที่มีชัยภูมิทางการรบจึงใช้เป็นที่ตั้งรับศึกได้มั่นคงสมเด็จพระกรุงธนบุรีทรงเลือกเป็นชัยภูมิในการตั้งรับทัพพม่าทางเหนือ เมืองชัยนาทในสมัยกรุงธนบุรีจึงขาดความสงบร่มเย็น เพราะอยู่ในภาวะสงครามการทำมาหากินจึงทำได้น้อย การพระศาสนาได้ถือปฏิบัติตามแบ่งอย่างกรุงธนบุรีที่เน้นการพัฒนาการเรียนรู้ทางด้านพระธรรมวินัยและการปฏิบัติควบคู่กันไป

สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองชัยนาทยังคงมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และได้พัฒนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนเมืองมโนรมย์และเมืองสรรค์อาจลดฐานะลงเป็นเมืองเล็กๆ เมืองชัยนาทสมัยรัตนโกสินทร์ อาจแบ่งช่วงความสำคัญของเหตุการณ์ได้ดังนี้

1. เมืองชัยนาทสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมืองชัยนาทคงจะลดบทบาทความสำคัญลงอย่างมาก เนื่องด้วยความบอบช้ำอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและมีผลต่อเนื่องมาจนสมัยกรุงธนบุรี จากการศึกษาถึงกลุ่มชนในเมืองชัยนาทในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่า ได้มีการกวาดต้อนครัวชาวลาวและเขมรเข้ามาอาศัยมากมายในพื้นที่แถบนี้ เช่นในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (2325-2352) ได้กวาดต้อนชาวลาวกลุ่มเชื้อสายลาวเวียง (เวียงจันทน์) มีถิ่นเดิมของบรรพบุรุษอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ ครั้งแรกตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านไค้ซึ่งปัจจุบันคือ ตำบลพลับพลาชัย อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี และอพยพมาอยู่ที่บ้านหนองแก้ว กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท เป็นเวลาหลายสิบปี ก่อนที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเนินขามในปัจจุบัน ต่อมาได้แยกย้ายไปอยู่ที่ตำบลกะบกเตี้ย ตำบลสุขเดือนห้า กิ่งอำเภอเนินขาม และที่ตำบลสะพานหิน กิ่งอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท

กลุ่มเชื้อสายลาวคั่ง มาจากเมืองหลวงพระบาง เข้ามาอยู่ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เนื่องจากเดิมชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่แถบเทือกเขา “ภูคั่ง” ในหลวงพระบาง คนทั่วไปจึงเรียกว่า “ลาวภูคั่ง” ต่อมาเพี้ยนเป็น “ลาวคั่ง” “ลาวจี้คั่ง” อพยพมาครั้งแรกอยู่ที่บ้านหนองดินแดง บ้านโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ต่อมาได้อพยพมาอยู่ที่เขากระจิว จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาจึงอพยพโยกย้ายมาอยู่ในเขตพื้นที่เมืองชัยนาท โดยมีกองขุนศรีเป็นผู้นำชาวบ้าน 20 กว่าครอบครัว มาตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นพวกแรกที่ข้างบึงใหญ่ มีจอกเต็มบึง สมัยต่อมาเรียกว่า ตำบลกุจจอก ปัจจุบันอยู่ในเขตกิ่งอำเภอหนองมะโมง ลาวกลุ่มนี้ ต่อมาแยกย้ายไปอยู่ตำบลหนองมะโมงตำบลวังตะเคียน ตำบลสะพานหิน กิ่งอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชนเชื้อสายลาวคั่งที่บ้านหนองพังนาค ตำบลเสือโฮก อำเภอเมืองชัยนาท สันนิษฐานว่า อพยพเข้ามาอยู่ในสมัยกรุงธนบุรี โดยตั้งบ้านเรือนที่ตำบลหนองดินแดงและตำบลโพรงมะเดื่อ จังหวัดนครปฐมก่อน แล้วจึงได้อพยพมาอยู่ที่บ้านหนองพังนาคในปัจจุบัน และมีบางส่วนได้แยกย้ายไปอยู่ที่บ้านโรงวัว อำเภอเมืองชัยนาท ที่บ้านหนองพังนาค ยังมีกลุ่มเชื้อสายลาวเวียง และกลุ่มเชื้อสายลาวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ติดตามเข้ามารวมอยู่อีกด้วย

นอกจากกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวแล้ว ยังมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งโพธิ์ หมู่ 1 ตำบลกะบกเตี้ย กิ่งอำเภอเนินขาม มีจำนวนประชากรประมาณ 484 คน จำนวน 117 ครัวเรือน

สันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรีในปี พ.ศ. 2321 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพไปตีล้านช้าง(เวียงจันทน์) โดยให้เจ้าพระยาสุรสีห์แยกทัพลงไปกรุงกัมพูชาให้เกณฑ์พลเมืองเขมร 10,000 คน ต่อเรือรบแล้วจึงลงไปตามทบตีเมืองเวียงจันทน์ ชาวเขมรคงจะอพยพเข้ามาพร้อมกับชาวลาวในครั้งนั้น มาอยู่ที่บ้านเขมรสามทบ ตำบลคลังชั้น อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรีก่อน จึงอพยพมาอยู่ที่บ้านทุ่งโพธิ์นับเวลาได้ 100 ปีเศษ

2. เมืองชัยนาทสมัยแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2411-2453) ประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศแทบทุกด้าน เพื่อให้มีความเจริญทันอารยประเทศทั้งหลาย หลังจากปี พ.ศ. 2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นเป็นครั้งที่ 2 แล้วในปี พ.ศ. 2417 ได้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นทั่วประเทศ โดยใช้วัดเป็นสถานศึกษา โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชในขณะนั้น ทรงช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจของพระเชษฐา ในการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลทั่วประเทศ และให้พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้สอน

การจัดการศึกษาในจังหวัดชัยนาทพบว่า โรงเรียนประชาบาลแห่งแรกของสรรคบุรี เกิดที่วัดมเหยงค์ คือ พระครูสังฆการวินิต (หรรุ่น) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอสรรคบุรี (แขวงสรรคบุรี) ได้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นเป็น โรงเรียนแรกของแขวงสรรคบุรี และท่านเป็นผู้สอน นักเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีนักเรียนหญิงเพียง 2-3 คน มีนักเรียนทั้งหมดประมาณ 50-60 คน ผู้ชายสวมกางเกงขาสั้นสีดำเสื้อเชิ้ตขาว ผู้หญิงสวมผ้าซิ่น เสื้อเชิ้ตขาว เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมูล - ชั้น ป.3 เรียนวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์เมืองไทย นักเรียนที่จบชั้น ป.3 วัดมเหยงค์ด้วยกันนั้น ต่อมาได้รับราชการมีตำแหน่งขุนทะยานราษฎรอน และขุนอักษร การจัดการศึกษาประชาบาลในจังหวัดชัยนาทได้ขยายตัวที่จังหวัดชัยนาทในสมัยต่อมา

ในปีพ.ศ. 2435 มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองออกเป็นกระทรวง และในครั้งนั้นสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในปีแรกนั้น พระองค์ได้ขึ้นไปตรวจราชการหัวเมืองฝ่ายเหนือ และได้รับพระราชทานกฐินหลวง ให้ไปทอดที่วัดธรรมามูลด้วย พระองค์ได้พักแรมอยู่ที่เมืองชัยนาท รุ่งเช้าออกจากเมืองชัยนาทขึ้นไปเขารธรรมามูล เป็นเวลาน้ำกำลังไหลเชี่ยว เรือของพระองค์พุ่งเรือไฟไปถึง 2 ชั่วโมงจึงถึง แต่เมื่อไปถึงเขารธรรมามูล ได้เห็นพวกรมการเมืองชัยนาทซึ่งมาส่งไปคอยรับอยู่ที่ท่าวัดแล้วก็ประหลาดใจว่าพวกรมการเมืองมีแต่เรือแจวพายทำไมจึงสามารถแข่งเรือไฟขึ้นไปถึงก่อนได้ กรมการเมืองทูลว่า

มีทางลัดแห่งหนึ่ง เวลาฤดูน้ำเรือเล็กๆลัดไปได้ จึงไปถึงก่อน เมื่อขากลับน้ำลดแล้วพระองค์มาเรือแม่ปะ เมื่อถึงปากคลองลัดเห็นท้องคลองสูงกว่าระดับแม่น้ำประมาณ 5 ศอก พระองค์ก็ขึ้นดูคลองลัดแล้วสั่งให้เรือล่องลงมารับที่ปากคลองข้างใต้ พระองค์ต้องมานั่งรอเกือบชั่วโมงหนึ่งเรือจึงมาถึงก็เกิดเลื่อมใสเห็นว่าถ้าขุดคลองลัดนั้นให้เรือใหญ่ที่บรรทุกสินค้าไปมาได้ ก็จะเป็นประโยชน์มาก เมื่อกลับจากตรวจราชการคราวนั้นแล้ว ต่อมาเผชิญลูกชาย(กลาง) อิทธิดำรง ซึ่งได้ติดตามพระองค์ขึ้นไปด้วยคราวนั้น ได้ถึงแก่กรรม พระองค์จะทำบุญอุทิศให้โดยมอบเงิน 10 ชั่งให้กรมการจिनคนหนึ่งขุดขยายคลองลัดนั้น เมื่อทำสำเร็จแล้วจึงขนานนามคลองให้เรียกว่า"ลัดเสนาบดี" คลองกว้างออกจนเรือค้าขายไปเดินทางนั้นหมดพระองค์ก็ยินดีด้วยสมกับเจตนา ครั้นต่อมาอีก 21 ปี พระองค์เสด็จเที่ยวเมืองเหนือในสมัยรัชกาลที่ 6 ล่องเรือลงมาทางนั้นอีกครั้งหนึ่ง มาถึงจังหวัดชัยนาทเห็นคลองลัดเสนาบดี พระองค์ตกใจและเกิดความเสียใจ เพราะคลองลัดเสนาบดีกว้างใหญ่กลายเป็นลำแม่น้ำ แต่ลำแม่น้ำทางอ้อมเดิมต้นกลายเป็นแต่ร่องน้ำทำให้วัดและบ้านช่องที่เคยอยู่ริมแม่น้ำแต่ก่อน กลายเป็นวัดดอน บ้านดอนไป

ปัจจุบันคลองลัดเสนาบดีได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อทางราชการได้สร้างเขื่อนเจ้าพระยาตลน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นเหตุให้บริเวณแม่น้ำเดิมกลายเป็นร่องน้ำใหญ่เช่นเดิม คลองลัดเสนาบดีกลับเป็นเวียงน้ำ ที่มีทัศนียภาพที่สวยงามมาก และไม่ได้ใช้เป็นเส้นทางสัญจรต่อไป น้ำที่คลองลัดเสนาบดีจะนิ่งสงบคล้ายๆหนองน้ำขนาดใหญ่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาขนาดใหญ่ตามธรรมชาติ คลองลัดเสนาบดีปัจจุบันอยู่ในเขตบ้านไร่อ้อยโรงปลาหมู่ 7 ตำบลธรรมามูล อำเภอเมืองจังหวัดชัยนาท

ในช่วงระยะนี้ (พ.ศ. 2417 – 2435) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดตั้งกองทหารราบที่ 16 ขึ้น ณ ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2436 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคใหม่ โดยยกเลิกระบบกินเมือง ซึ่งเจ้าเมืองมีอำนาจและผลประโยชน์ในการบริหารแต่เพียงผู้เดียว เป็นระบบเทศาภิบาล โดยการรวมการบังคับบัญชาหัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย โดยได้จัดตั้งมณฑลนครราชสีมาขึ้นก่อน เมื่อเห็นว่าสำเร็จดี จึงตั้งมณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก และมณฑลราชบุรีต่อมา สำหรับมณฑลนครสวรรค์นั้น ตั้งโดยให้ยุบและรวมหัวเมืองทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือขึ้นไปจนถึงแม่น้ำปิง ได้แก่เมืองชัยนาท เมืองสรรคบุรี เมืองมโนรมย์ เมืองอุทัยธานี เมืองพยุหะคีรี เมืองนครสวรรค์ เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก รวม 8 หัวเมือง ขึ้นเป็นมณฑลนครสวรรค์ โดยตั้งที่ทำการ ณ เมืองนครสวรรค์(ปากน้ำโพ) มีพระยาศรีสุทธานุกาโมทย์ เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก ในครั้งนั้นเมืองมโนรมย์ มีที่ว่าการอำเภออยู่ที่บ้านหาดมะตูม ตำบลศิลาदान ปกครองเขตแม่น้ำสะแกกรัง 3 ตำบล

คือ ตำบลหาดทะนง ตำบลเกาะเขาโพ และตำบลท่าซุง(ปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี) และเมืองสรรค์ได้เป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับเมืองชัยนาท เรียกว่าอำเภอมโนรมย์ และอำเภอเมืองสรรค์บุรี ตั้งอยู่ที่ตำบลเที่ยงแท้ ตรงฝั่งตะวันตก ด้านเหนือสะพานข้ามแม่น้ำน้อย ส่วนอำเภอเมืองชัยนาทขณะนั้นเรียกว่าอำเภอบ้านกล้วย ตั้งอยู่ที่ใต้หัวแหลมบริเวณที่เรียกว่าแหลมตาอิน ไซติ

ในปี พ.ศ. 2440 จัดตั้งอำเภอสรรพยา ตามหลักฐานการแต่งตั้งนายอำเภอคนแรกของเมืองคือ พระศรีสิทธิกรรรม เป็นนายอำเภอ พ.ศ. 2440 – 2446 และในระยะเวลานี้ได้จัดตั้งอำเภอบ้านเขียนขึ้นด้วย โดยเปลี่ยนชื่อจากบ้านสามชุกหมู่บ้านหนึ่งในท้องที่อำเภอสรรค์บุรีเดิม ซึ่งมีเศรษฐกิจดีอุดมสมบูรณ์และเป็นตำบลใหญ่มีหลวงพิบูลบุรคามาเป็นนายอำเภอคนแรก

ในปี พ.ศ. 2444(ร.ศ. 120) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองชัยนาทครั้งที่ 1 ในการเสด็จครั้งนี้เสด็จเป็นทางราชการ โดยเรือพระที่นั่งแก้ว มีเรือกลไฟลากจูงออกจากท่าบางปะอิน มีจุดหมายปลายทางที่จังหวัดอุตรดิตถ์ ในครั้งนี้พระองค์ได้ทรงหล่อพระพุทธรูปราชจำลอง ณ เมืองพิษณุโลก เพื่อเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรด้วย

ในปี พ.ศ. 2446 ย้ายที่ว่าการอำเภอสรรค์บุรีมาอยู่ที่ฝั่งตรงข้ามที่ว่าการอำเภอเดิม ณ บริเวณตำบลหน้าพระลาน

ในปี พ.ศ. 2449 (ร.ศ. 125) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองชัยนาทครั้งที่ 2

ในปี พ.ศ. 2450 จัดตั้งอำเภอวัดสิงห์ มีหลวงไชยเขตต์เป็นนายอำเภอคนแรกที่ว่าการอำเภอวัดสิงห์ได้จัดสร้างครั้งแรกในเขตพื้นที่ดินของหลวงชิง และคุณยายอึ้ง ซึ่งเป็นเศรษฐกิจของอำเภอนั้นเป็นผู้มอบที่ดินให้ ที่ว่าการอำเภอหลังแรกมีขนาดเล็กเป็นอาคารไม้ตั้งอยู่บนฝั่งขวาแม่น้ำท่าจีน ซึ่งตั้งอยู่ตรงกับที่ตั้งสำนักงานเทศบาลตำบลวัดสิงห์ในปัจจุบัน ต่อมาอาคารทรุดโทรมลงจึงก่อสร้างใหม่ในเขตพื้นที่ฝั่งเดิม แต่ถอยหลังให้ออกห่างจากแม่น้ำท่าจีนออกไปอีกเล็กน้อยเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ต่อมาได้ย้ายที่ว่าการอำเภอใหม่เนื่องจากอาคารเดิมซึ่งใช้งานมากกว่า 40 ปีเศษ ประกอบด้วยตัวที่ว่าการอำเภออยู่ใกล้แม่น้ำท่าจีนจึงมักถูกน้ำท่วมทุกปีห่างจากที่เดิมประมาณ 1 กิโลเมตรอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 3 ตำบลมะขามเต่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ในเนื้อที่ 40 ไร่ ประกอบด้วยตัวที่ว่าการเพื่อให้พอเพียงแก่การบริการประชาชน ซึ่งก็ได้เปิดบริการมาจนทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. 2451 (ร.ศ. 127) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเมืองชัยนาทครั้งที่ 3 พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินตรวจลำน้ำเก่า โดยเสด็จโดยทางรถไฟถึงจังหวัดนครสวรรค์ แล้วเสด็จประทับเรือพระที่นั่งครุฑเหิรเห็จ เสด็จมาตามลำน้ำเจ้าพระยา

ในปี พ.ศ. 2452 ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอมโนรมย์มาอยู่เหนือตลาดคู้งสำเภอันเป็นแหล่งชุมชนและศูนย์กลางการค้าขายบริเวณปากแม่น้ำสะแกกรังในปี พ.ศ. 2455

ในปี พ.ศ. 2455 ได้มีการย้ายกรมทหารราบที่ 16 ไปตั้งใหม่ที่ค่ายจิรประวัติ จังหวัด นครสวรรค์ จึงมีการย้ายเมืองชัยนาทอีกครั้งมาอยู่แทนกรมทหารที่ย้ายออกไป และสร้างเรือนไม้ชั้น เดียวเป็นศาลากลางของจังหวัด ซึ่งปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้ว โดยใช้อาคารของกรมทหารราบที่ 16 เป็นที่ทำการอำเภอบ้านกล้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (2453-2468) ในปี พ.ศ. 2459 ได้มีการเปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นจังหวัด เมืองชัยนาทจึงเป็นจังหวัดชัยนาทตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อำเภอ เมืองมโนรมย์ และอำเภอเมืองสรรคบุรี น่าจะเปลี่ยนเป็นอำเภอมโนรมย์ และอำเภอสรรคบุรีในช่วงนั้นด้วย

ในปี พ.ศ. 2472 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ย้ายที่ว่าการอำเภอบ้านเข็ญ มาอยู่ติดแม่น้ำท่าจีน

3. จังหวัดชัยนาทสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2475 หลังจากได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยกเลิกการปกครองแบบมณฑลมาเป็นจังหวัดอย่างเดียว จังหวัดชัยนาท จึงแยกตัวจากมณฑลนครสวรรค์ มาเป็นจังหวัดจนถึงทุกวันนี้

จังหวัดชัยนาทแบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ

1. อำเภอบ้านกล้วย
2. อำเภอสรรคบุรี
3. อำเภอมโนรมย์
4. อำเภอหันคา
5. อำเภอวัดสิงห์
6. อำเภอสรรพยา

พ.ศ. 2436-2477 เปลี่ยนชื่อที่ตั้งอำเภอสรรคบุรี จากตำบลหน้าพระลาน เป็น ตำบลแพรกศรีราชา

ในปี พ.ศ. 2482 ได้ก่อสร้างอาคารศาลากลางจังหวัดขึ้นใหม่เป็นอาคารไม้สองชั้นแทนหลัง เดิม ต่อมาอาคารไม้เพียงพอที่จะให้บริการประชาชน ในปี พ.ศ. 2521 จึงสร้างศาลากลางใหม่เป็น อาคารทรงไทย 2 ชั้น และใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2481 เปลี่ยนชื่อตำบลบ้านกล้วยเป็นอำเภอเมืองชัยนาท แล้วสร้างที่ว่าการ อำเภอใหม่ ณ บริเวณที่ตั้งเดิม ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2493 ได้เกิดเพลิงไหม้ที่ว่าการอำเภอ ทั้งหมด นายฉลอง ไชยวุฒิ นายอำเภอสรรคบุรี จึงย้ายที่ว่าการอำเภอมายังอยู่ที่หมู่ 8 ตำบลแพรกศรี ราชา ในที่ดินของวัดป่าห่ม ซึ่งเป็นวัดร้างที่ดินอยู่ในความดูแลของกรมการศาสนา เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2495 จนถึงปัจจุบันนี้

ในปี พ.ศ. 2486 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่โดยยึดแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นหลัก พื้นที่ตำบลหาดตะนง ตำบลเกาะท่าโพ ตำบลท่าซุง ในท้องที่อำเภอมนोरมย์ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำสะแกกรัง จึงย้ายไปขึ้นกับเขตการปกครองของจังหวัดอุทัยธานี

วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2539 แบ่งเขตท้องที่อำเภอวัดสิงห์ จัดตั้งกิ่งอำเภอหนองมะโมง

วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 แบ่งเขตท้องที่อำเภอหันคา จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอเนินขามจนถึงปัจจุบัน

ประวัติแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ

1. สวนนกชัยนาทเกิดจากความคิดริเริ่มของนายกุศล ศานติธรรม ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยนาท ในช่วงพ.ศ. 2525-2527 ที่เชื่อว่าหากมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขึ้นจะสามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาสู่จังหวัดชัยนาท ซึ่งจะนำรายได้มาสู่ท้องถิ่น โครงการก่อสร้างสวนนกชัยนาทเริ่มขึ้นในพ.ศ.2526 โดยใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์พื้นที่ 50 ไร่ บริเวณเชิงเขาพลองหมู่ที่ 4 ตำบลเขาท่าพระ อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาทขณะเดียวกันได้จัดส่งข้าราชการสมาชิกสภาจังหวัด และนักธุรกิจภาคเอกชนในท้องถิ่น เดินทางไปศึกษาดูงานในกิจการสวนนกจูล่ง ณ ประเทศสิงคโปร์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ เพื่อมาศึกษาเป็นข้อมูลเบื้องต้น ในอันที่จะนำมาพัฒนาสวนนกชัยนาท และเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

ดร.ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยนาทคนต่อมา ได้ดำเนินงานสานต่อโครงการสวนนกชัยนาท โดยได้ระดมทรัพยากรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมมือกันอย่างเต็มที่ กำลังความสามารถ มีการขยายพื้นที่ออกไปถึง 260 ไร่เศษ ท่ามกลางปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างมาก อาทิ สภาพบริเวณเขาพลองมีแต่บ่อลูกกรัง และหินคานใต้พื้นดิน ซึ่งไม่แน่ชัดว่าจะสามารถทำการพัฒนาต่อไปได้หรือไม่ รวมทั้งเสี่ยงคัดค้านกับเสียงสนับสนุนจากหลายฝ่ายที่ก้ำกึ่งกัน นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังถูกประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างที่มีรายได้ไม่แน่นอนจำนวน 100 กว่าหลังคาเรือนบุกรุกอีกด้วย

โครงการสวนนกชัยนาทได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวจนสามารถเปิดให้บริการแก่ประชาชนได้เป็นผลสำเร็จ โดยมีการสร้างกรงนกที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียในเนื้อที่ 26 ไร่ สูง 24 เมตร กว้าง 180 เมตร ยาว 240 เมตร สวนนกชัยนาทนอกจากจะมีนกมากมายหลายชนิดแล้ว ยังมีสัตว์อื่นๆให้ชมอีก เช่น ผีเสื้อ ภู กระต่าย และสถานแสดงพันธุ์ปลาน้ำจืดในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกและสร้างความเพลิดเพลินอีก เช่น รถไฟเล็ก สวนน้ำ หุ่นฟางนก น้ำตกจำลอง และร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกจัดไว้สำหรับนักท่องเที่ยว มีสินค้าพื้นบ้านพื้นเมือง ซึ่งเป็นฝีมือของชาวบ้านอำเภอต่าง ๆ เหมาะเป็นของฝากที่ระลึก จำหน่ายทั้งปลีกและส่ง ในราคาขอมเยา

2. วัดพระบรมธาตุ เดิมมีนามว่า “วัดพระธาตุ” หรือ “วัดหัวเมือง” สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจอยู่แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีตำนานพื้นบ้านเล่ากันว่ามิพระภิกษุรูปหนึ่งลงไปสร้างน้ำที่หน้าวัดในเวลาจวนจะพลบค่ำได้ยินเสียงวัดถูกระทบขันตักน้ำและเห็นแสงเป็นประกายจึงหยิบมาดูก็แน่ใจว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุจึงอัญเชิญบรรจุไว้ในองค์พระเจดีย์ สมัยสุโขทัยพระเจ้าลิไทโปรดฯให้บูรณปฏิสังขรณ์และสมโภชพระบรมธาตุ ในสมัยอยุธยาเกิดศึกสงครามทำให้วัดถูกทิ้งร้างจนถึง พ.ศ. 2260 ตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระโปรดฯให้บูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์บรมธาตุ โดยได้รับการอุปถัมภ์จากสมเด็จพระทิพมล พระเถระผู้ใหญ่แห่งกรุงศรีอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2410 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สถาปนาเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหารในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2499 ตามประกาศลงวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2499

3. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชัยนาทมุนี ก่อตั้งขึ้นด้วยความสนใจของพระชัยนาทมุนี (นวม สุกตฺโต) อดีตเจ้าคณะจังหวัดชัยนาทและเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ซึ่งได้รวบรวมโบราณศิลปวัตถุที่พบในเขตจังหวัดชัยนาท และบริเวณใกล้เคียง มาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ของวัดเป็นจำนวนมาก ต่อมาพระชัยนาทมุนี ได้ยื่นดีมอบโบราณศิลปวัตถุดังกล่าวให้เป็นสมบัติของชาติ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทย ในปี พ.ศ. 2509 กรมศิลปากร จึงได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นในบริเวณใกล้กับวัดพระบรมธาตุวรวิหาร ตั้งชื่อว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชัยนาทมุนี เพื่อเป็นที่ระลึกแก่พระชัยนาทมุนี เปิดให้เข้าชมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา

4. เชื้อนเจ้าพระยาเริ่มต้นขึ้นเมื่อพ.ศ. 2445 นายเย โฮมัน วันเดอร์ไฮเด ผู้เชี่ยวชาญการชลประทานชาวฮอลันดาได้เสนอให้สร้างโครงการเขื่อนเจ้าพระยาใหญ่ขึ้น แต่ประเทศไทยในขณะนั้นต้องใช้งบประมาณเพื่อพัฒนาประเทศในด้านอื่นที่มีความจำเป็นก่อน โครงการนี้จึงถูกระงับไป ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดภาวะฝนแล้ง 2-3 ปีติดต่อกัน ทำให้ขาดแคลนน้ำ พ.ศ. 2456 เซอร์ ทอมมัส เวิร์ด ผู้เชี่ยวชาญ ชาวอังกฤษ ได้เสนอให้ดำเนินการก่อสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่ขึ้น แต่เวลานั้นอยู่ระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง การก่อสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่จึงต้องระงับอีกเป็นครั้งที่สอง

พ.ศ. 2491 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้เสนอให้รัฐบาลไทยจัดทำโครงการต่างๆเพื่อเพิ่มผลผลิตด้านอาหาร ในเดือนตุลาคมปีนั้นกรมชลประทานจึงได้เสนอโครงการต่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐบาลพิจารณาเห็นชอบตามที่เสนอ และได้ขอกู้เงินจาก

ธนาคารโลกเพื่อก่อสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 เป็นเงินจำนวน 18 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

กรมชลประทานได้เริ่มเตรียมงานเบื้องต้นเมื่อปี พ.ศ. 2494 และเริ่มงานก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา พร้อมกับระบบส่งน้ำในปี พ.ศ. 2495 จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2500 ช่วงระหว่างการก่อสร้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2498 และได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดเขื่อนเจ้าพระยา เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 โดยมีพระราชดำรัสว่า

"ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในพิธีเปิดเขื่อนเจ้าพระยาในวันนี้ ประเทศของเราเป็นประเทศกสิกรรม ทั้งข้าวก็เป็นอาหารหลักของประชาชนพลเมือง การอยู่ดีกินดีของอาณาประชาราษฎร์และความสมบูรณ์มั่งคั่งของประเทศยังต้อง อาศัยอยู่กับการเพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลูกข้าวในภาคกลางนี้ รัฐบาลของเราทุกยุคทุกสมัย ดังที่นายกรัฐมนตรีแถลงมา ได้เล็งเห็นความสำคัญและสนใจในการทำนุบำรุงประเทศโดยการที่จะสร้างโครงการชลประทานเพื่อส่งเสริมช่วยการเพาะปลูกและการทำนาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น จึงเป็นที่น่ายินดียิ่งนักที่เขื่อนเจ้าพระยา อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการชลประทานที่ได้ดำริกันมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นอันก่อสร้างสำเร็จลงได้ในปัจจุบัน

ทั้งนี้เป็นหลักขานอันหนึ่งถึงความเพียรพยายามที่จะดำเนินการอันจะก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งนับว่าเป็นคุณสมบัติอันดีของคนไทย ตามคำชี้แจงของนายกรัฐมนตรีนั้น ก็เห็นได้แล้วว่า ความสำเร็จของเขื่อนเจ้าพระยาได้ส่งผลให้แก่พื้นที่นาทั้งสองฝั่งในระยะ เริ่มแรกแล้วเพียงไร ข้าพเจ้าขออนุโมทนาด้วย และขอบรรดาท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนี้จึงได้รับคำชมเชยทั่วกัน

ได้เวลาแล้วข้าพเจ้าจะได้กระทำพิธีเปิดเขื่อนเจ้าพระยา ขอให้เขื่อนเจ้าพระยานี้จงสถิตอยู่ด้วยความมั่นคงถาวร ได้อำนวยบริการแก่ประเทศชาติและเพิ่มพูนประโยชน์แก่กสิกรต่อไปอย่างไพศาล สมตามปณิธานที่ได้ก่อสร้างขึ้นนั้นทุกประการ ขอความสุขสวัสดิ์จึงมีแก่ทุก ๆ คนทั่วกัน"

พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นปีที่เขื่อนเจ้าพระยาได้ก่อสร้างและทำหน้าที่ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำเจ้าพระยามาครบ 50 ปี ทางกรมชลประทานจึงได้จัดงานขึ้นบริเวณเขื่อนเจ้าพระยา ระหว่างวันที่ 5-9 กุมภาพันธ์ 2550 โดยใช้ชื่องานว่า "80 พรรษามหาราช ตามรอยพระบาทยาดรา เขื่อนเจ้าพระยา 50 ปี" เนื่องจากเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุ 80 พรรษา โดยมีนายสวัสดิ์ วัฒนายกร องคมนตรี เป็นประธานเปิดงาน

5. วัดธรรมามูลวรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยพระมหาธรรมราชา ประมาณ พ.ศ.2021

เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีหลักฐานคือ ใบเสมาคู่ ศิลปะสมัยอยุธยา วัดนี้พบพระพุทธรูปศิลปะสมัยสุโขทัยเป็นจำนวนมากจึงสันนิษฐานว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นในชุมชนของผู้ที่อพยพมาจากหัวเมืองเหนือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จมาทรงทอดผ้าพระกฐินที่วัดนี้ด้วย และเป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเมื่อคราวเสด็จประพาสต้น

6. วัดปากคลองมะขามเฒ่า สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ.2434 โดยพระภิกษุศุข ซึ่งได้อุปสมบทและรุดงค์ในที่ต่าง ๆ นับสิบปีได้กลับมาเยี่ยมโยมบิดามารดา บิดามารดาไม่ต้องการให้รุดงค์ไปที่อื่นอีกจึงบริจาคที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อสร้างวัดถวายให้พระภิกษุศุขจำพรรษาอยู่ที่นี้ วัดที่สร้างขึ้นนี้ชื่อว่า “วัดปากคลอง” ต่อมาได้เรียกกันว่า “วัดปากคลองมะขามเฒ่า” เนื่องจากมีต้นมะขามใหญ่อยู่หน้าวัด ต่อมาพระภิกษุศุขมีชื่อเสียงเรื่องวิชาอาคม สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์จึงทรงเสด็จมาลองวิชาจนเป็นที่ยอมรับขอถวายตัวเป็นศิษย์และได้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ฝาพระหัตถ์ที่ติดอยู่บนฝาผนังในพระอุโบสถเป็นภาพพุทธประวัติเมื่อปี พ.ศ. 2433

วัดปากคลองมะขามเฒ่า ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2440 ทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ.2499 มีนักเรียนทั้งแผนกธรรมและบาลี มีโรงเรียนประถมศึกษาของทางราชการ มัธยมของทางราชการตั้งอยู่ที่วัดนี้ด้วย

7. วัดมหาธาตุ เดิมชื่อว่าวัดพระธาตุ หรือวัดหัวเมือง เป็นวัดเก่าแก่โบราณคู่เมืองแพรกหรือเมืองสวรรคตเป็นวัดที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น เมื่อพ.ศ. 1897 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสและทรงมีลายพระหัตถ์บันทึกไว้ เมื่อ พ.ศ. 2444 โบราณสถานที่น่าสนใจและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระปรางค์กลีบบะเพอง (พุ่มะเพอง) สร้างด้วยอิฐถือปูน 3 องค์ องค์พระปรางค์มีลักษณะคล้ายกลีบบะเพอง ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม (ฐานเขียง) เป็นศิลปะสมัยลพบุรี กรมศิลปากรได้บูรณปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2526 นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปศิลปะแบบลพบุรีและแบบอยุธยาตอนต้น ภายในวัดยังมีพิพิธภัณฑสถานซึ่งเก็บรักษาสิ่งของโบราณต่างๆ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2818 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จไปยังวัดมหาธาตุ เพื่อทอดพระเนตรโบราณวัตถุที่วัดนี้

8. วัดสองพี่น้องสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ต่อมากลายเป็นวัดร้าง กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478 ประชาชนได้ร่วมใจกันบูรณปฏิสังขรณ์ ได้ประกาศยกสภาพวัดร้างให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์ตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน 2528

9. วัดพระแก้ว เป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยทวารวดี ภายในวัดมีเจดีย์แบบละโว้ทรงสูงผสมกับเจดีย์ทวารวดีตอนปลาย ฐานเรือนธาตุแบบลดท้องไม้ เป็นศิลปะสมัยสุโขทัยผสมกับสมัยศรี

วิชัย บริเวณด้านหน้าเจดีย์มีวิหารหลวงพ่อบาย ด้านหลังองค์หลวงพ่อบายมี “ทับหลัง” แกะสลักติดอยู่ เป็นภาพจำหลักบนศิลาทรายเป็นรูปพระอิศวรทรงช้างเอราวัณอยู่ในซุ้มเรือนแก้วเป็นศิลปะขอม มีอายุกว่าพันปี สันนิษฐานว่าเมื่อขอมเสื่อมอำนาจลงคงจะมีผู้นำโบราณวัตถุชิ้นนี้มาจากที่ใดที่หนึ่งในอาณาจักรขอมและนำแท่งศิลาทรายที่มีภาพจำหลักพระอิศวรทรงช้างเอราวัณมาแกะเป็นพระพุทธรูป แต่ได้หงายเศียรช้างเองวางขึ้นด้านบน เพื่อจะบอกเป็นปริศนาธรรมว่า “ผู้ที่ต้องการความสำเร็จสูงสุดเช่นพุทธองค์ จะต้องรู้จักปฏิบัติตนทวนกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะ ถึงจะพบความสุขในชีวิต”

10. วัดพระยาแพรกเป็นวัดร้างตั้งอยู่ติดกับวัดมหาธาตุ มีโบราณสถานที่สำคัญคือเจดีย์ก่ออิฐถือปูนรูปแปดเหลี่ยมทรงสูง สมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งปัจจุบันกรมศิลปากรได้บูรณปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ เป็นเจดีย์ที่มีความงดงามมากองค์หนึ่ง กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

1.2 ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่

1. ที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดชัยนาท

จังหวัดชัยนาทเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคกลางตอนบน ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี และชัยนาท ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาและเป็นตอนเหนือสุดของภาคกลาง บนเส้นรุ้งที่ 15 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 16.854 เมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 195 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดสิงห์บุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดนครสวรรค์และสิงห์บุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสุพรรณบุรีและอุทัยธานี

2. ขนาดและพื้นที่

จังหวัดชัยนาท มีพื้นที่ประมาณ 2,469.746 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,543,591 ไร่ หรือเท่ากับร้อยละ 15.5 ของพื้นที่ในภาคกลางตอนบน

3. ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดชัยนาทมีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 99.06 ของพื้นที่ทั้งหมด ได้แก่ พื้นที่ตอนกลาง ตอนใต้และตะวันออกของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบจนถึงพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดมีแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำน้อย ไหลผ่านพื้นที่ต่างๆ ทั่วทุกอำเภอ เช่น

ก. แม่น้ำเจ้าพระยา ไหลผ่านอำเภอโมรรมย์ อำเภอวัดสิงห์ อำเภอเมืองชัยนาท และอำเภอสรรพยา

ข. แม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำมะขามเฒ่า ไหลผ่านอำเภอวัดสิงห์ และหันคา

ค. แม่น้ำน้อย ไหลผ่านอำเภอสรรคบุรี

ง. คลองชลประทานได้แก่ คลองอนุศาสนนันท์ คลองมหาราช คลองพลเทพ เป็นต้น ล้วนเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับการเกษตรกรรมตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วไป

นอกจากลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบแล้ว ยังมีเนินเขาเล็กๆ ขนาดประมาณ 1 - 3 กิโลเมตรกระจายอยู่ทั่วไป ที่สำคัญได้แก่ เขารธรรมามูล ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดชัยนาท เขาพลอง เขาขยาย เขาท่าพระ เขากระดี่ เขาใหญ่เขารัก เขาดิน เขาหลัก เขาไก่อ้อย เขาสารพืดดี เขาราวเทียน เขาสรรพยา และเขาแก้ว เป็นต้น

2. ผลจากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดชัยนาท แสดงผลในตารางที่ 5

ตารางที่ 7 ผลการสำรวจสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง สภาพทางภูมิศาสตร์เส้นทาง คมนาคม	สิ่งสำคัญ
1.สวนนกชัยนาท	ตั้งอยู่ หมู่ที่ 4 ตำบลเขาท่าพระเป็นที่ลาดเชิงเขาพลองอยู่ริมถนนพหลโยธิน	1.สวนนกที่มีกรงนกใหญ่ที่สุดในเอเชีย 2.ศูนย์แสดงพันธุ์ปลาน้ำจืดที่มีพันธุ์ปลาน้ำจืดมากที่สุดของประเทศ
2.วัดเขาท่าพระ	ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลเขาท่าพระเป็นที่ราบเชิงเขาท่าพระอยู่ห่างจากถนนพหลโยธินประมาณ 3 กิโลเมตร	1.รอยพระพุทธรูปจำลอง 2.ยอดเขาท่าพระ
3.เขื่อนเจ้าพระยา	ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลบางหลวงเป็นที่ราบริมแม่น้ำเจ้าพระยาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 311	1.เขื่อนเจ้าพระยาเขื่อนแห่งแรกของไทย 2.พระอุโบสถวัดกรุณาที่ประดิษฐานหลวงพ่อกินที่ศักดิ์สิทธิ์ 3.สัญลักษณ์สถานแสดงพระราชกรณียกิจของ

แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง สภาพทางภูมิศาสตร์เส้นทาง คมนาคม	สิ่งสำคัญ
		พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านการชลประทาน 4.ตลาดปลารสชาติดี
4.วัดธรรมามูล วรวิหาร	ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลธรรมามูลเป็นที่ลาดเชิง เขาธรรมามูลอยู่ห่างจากถนนพหลโยธิน ประมาณ 1 กิโลเมตร	1. หลวงพ่อธรรมจักร 2. หลวงพ่อโต 3. โบสถ์คู่อุทิศหลายเศ 4. ยอดเขาธรรมามูล
5.วัดปากคลอง มะขามเต่า	ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลมะขามเต่าเป็นที่ราบริม แม่น้ำเจ้าพระยาและปากคลองมะขามเต่า ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3183 ล่องเรือ ในแม่น้ำเจ้าพระยา	1.รูปเหมือนหลวงปู่ศุข 2.ภาพวาดฝีพระหัตถ์ กรมหลวงชุมพรฯ 3.มณฑปหลวงปู่ศุข 4.ศาลเจ้าพ่อจ้อย 5.ร้านค้า/ร้านอาหารท้องถิ่น
6.วัดบรมธาตุ วรวิหาร	ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลชัยนาทเป็นที่ราบริม แม่น้ำเจ้าพระยาและปากแม่น้ำน้อยทาง หลวงแผ่นดินหมายเลข 3183	1.เจดีย์บรมธาตุ 2.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชัยนาทมุนี 3.หลวงพ่อพเพชร
7.วัดมหาธาตุ	ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลแพรกศรีราชา ที่ราบริมแม่น้ำน้อย ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3010	1.พระปรารักษ์กสิมพะเพ็อง 2.พระอุโบสถ 3.พระวิหาร 4.หลวงพ่อกุหลาบเมือง
8.วัดสองพี่น้อง	ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลแพรกศรีราชา ที่ราบตรงข้ามวัดมหาธาตุ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3010	1.พระปรารักษ์สองพี่น้อง
9.วัดพระแก้ว	ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลแพรกศรีราชา ที่ราบห่างจากตัวเมืองสรรคบุรี 23 กิโลเมตร ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340	1.เจดีย์ประธาน 2.หลวงพ่อด้าย 3.ทับหลัง

ประโยชน์ในพื้นที่หมู่ 7 ส่วนที่พอมิเงินก็เลือกซื้อที่ดินบริเวณหมู่ 4 ซึ่งที่ดินบริเวณดังกล่าวอยู่ไม่ห่างจากที่อยู่อาศัยเดิม

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญและสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้คือ ประเพณีการขึ้นเขาทำพระนมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ซึ่งในอดีตมีประชาชนเข้าร่วมประเพณีเป็นจำนวนมากได้ชมเขาลงไป ในปัจจุบันประชาชนชาวเขาทำพระได้ร่วมกันฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ซึ่งทางผู้นำท้องถิ่นมีแนวคิดที่จะพัฒนาเขาทำพระขึ้นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ โดยจะใช้ประเพณีนี้ นำร่องให้ประชาชนจากที่ต่างๆ ได้มีโอกาสขึ้นไปยังเขาทำพระ ซึ่งคณะวิจัยได้ขึ้นไปสำรวจแล้วพบว่าประชาชนในท้องถิ่นได้ร่วมกันบริจาคทำบันไดทางขึ้นในช่วงแรกไว้แล้ว แต่ในบริเวณอื่นๆ แม้ว่าจะมีร่องรอยของความเจริญในอดีตที่แสดงให้เห็นว่ามีประชาชนขึ้นมานมัสการรอยพระพุทธรูปกันมากและขึ้นไปถึงยอดเขาซึ่งในอดีตมีเจดีย์และวิหารเก่าแก่อยู่แต่ในปัจจุบันได้พังทลายลงหมดแล้ว ทางผู้นำท้องถิ่นได้บอกว่าเคยมีข้าราชการระดับสูงทั้งในและนอกจังหวัดเคยขึ้นมาบนยอดเขาทำพระซึ่งปัจจุบันมีหอรบขังสำหรับให้ผู้มาถึงยอดเขาได้ตี และเป็นจุดชมวิวมืองชัยนาทที่มองเห็นได้รอบทิศ ทุกคนที่ขึ้นมาต่างลงความเห็นว่าที่นี่เหมาะสมสำหรับการเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นสอดคล้องกับผู้นำท้องถิ่นในการฟื้นฟูประเพณีนมัสการรอยพระพุทธรูปบนยอดเขาทำพระและขึ้นมาชมวิวมืองชัยนาทที่เชื่อว่าถ้าใครเข้าร่วมประเพณีนี้แล้วจะประทับใจและบอกต่อไปยังคนรู้จักให้มาเที่ยวที่เขาทำพระต่อไป ซึ่งจะทำให้เขาทำพระกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วยการมาเยือนของนักท่องเที่ยว โดยไม่ต้องรอฟังงบประมาณของทางส่วนราชการมาพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

◦ ประเพณีแข่งเรือที่คลองหน้าวัดเขาทำพระช่วงออกพรรษาเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ประชาชนเขาทำพระได้ร่วมกันฟื้นฟูขึ้น ซึ่งหากนำทั้งสองประเพณีนี้มาจัดร่วมกันแล้วมีประชาชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากแต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ นักท่องเที่ยวยังรู้จัก กันน้อยซึ่งต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์เข้าช่วย

ภูมิปัญญาที่โดดเด่นของท้องถิ่นคืองานด้านประติมากรรม เช่น งานปูนปั้นงานแกะสลักไม้ ซึ่งในอดีตชาวบ้านได้แสดงผลงานไว้กับรูปปั้นประกอบบริเวณสองข้างทางบันไดทางขึ้นเขาทำพระ และการแกะสลักหน้าบัน ประติมากรรมหน้าต่าง ศาสนสถานในวัดเขาทำพระ แต่ในปัจจุบันเหลือผู้มีความรู้ด้านนี้น้อยมาก ที่โดดเด่นที่สุดคือนายศุภชัย พุ่มยิม ซึ่งสร้างผลงานโดยการเขียนค้นร่างบนกระดาษแล้วนำกระดาษไปวางทาบกับไม้ก่อนลงมือทำนายศุภชัย ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาในด้านนี้ว่าในปัจจุบันแม้ว่าจะเปิดสอนให้กับเยาวชนในท้องถิ่น แต่ไม่ค่อยมีคนมาสนใจ ที่มาเรียนก็อยู่ได้ไม่นานก็เลิกเรียนไป เพราะว่าเป็นงานที่ต้องใช้ใจรัก ทุ่มเวลาให้และมีความละเอียดลออ และมีรายได้ไม่แน่นอน ซึ่งไม่สอดคล้องกับค่านิยมของคนในปัจจุบัน

2) ตำบลชัยนาทบริเวณวัดบรมธาตุวรวิหาร

ชุมชนท้องถิ่นบริเวณวัดบรมธาตุวรวิหารคือ หมู่ 6 ตำบลชัยนาท ซึ่งชาวบ้านเล่าว่าแต่เดิมบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของเมืองชัยนาทเก่า ซึ่งในสมัยเด็กยังพบเห็นร่องรอยของกำแพงเมืองและแนวคูเมือง แต่เมื่อมีการสร้างเขื่อนบรมธาตุได้มีการปรับพื้นที่ทำให้ร่องรอยดังกล่าวหายไป สำหรับการตั้งชุมชนนั้นแต่เดิมเป็นชุมชนชานนา ต่อมาเมื่อการค้าในแม่น้ำเจ้าพระยาขยายตัวเกิดตลาดบรมธาตุขึ้นที่หน้าวัดบรมธาตุ ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงหันมาทำอาชีพค้าขายและสร้างบ้านเรือนบริเวณข้างวัดบรมธาตุ ซึ่งต่อมาได้พัฒนากลายเป็นตึกแถวในปัจจุบัน

ช่วงที่ตลาดบรมธาตุเจริญรุ่งเรืองคือช่วงการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาและเขื่อนบรมธาตุ เพราะมีคณงานจำนวนมาก การขายสินค้านั้นชาวบ้านจะนำสินค้าเกษตรมาขายและซื้อสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มาในเรือกลับไป ส่วนคณงานสร้างเขื่อนจะมาหาซื้ออาหารจากตลาดแห่งนี้ ต่อมาเมื่อประชาชนหันไปนิยมเดินทางโดยรถยนต์แทน ตลาดบรมธาตุจึงเริ่มซบเซาและร้างลาไป

วัฒนธรรมประเพณีสำคัญคืองานประจำปีวัดบรมธาตุซึ่งจัดขึ้นกลางเดือนหก หรือช่วงวันวิสาขบูชาซึ่งในอดีตประชาชนในจังหวัดชัยนาทและจังหวัดใกล้เคียงมาเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันจำนวนคนได้ลดน้อยลงไป สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหลืออยู่ในปัจจุบันคือการทำน้ำพริกประเภทต่างๆที่มีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านผลิตน้ำพริกขึ้น

3) ตำบลบางหลวงบริเวณเขื่อนเจ้าพระยา

ชุมชนบริเวณเขื่อนเจ้าพระยาชื่อ หมู่ 5 และ หมู่ 7 ตำบลบางหลวง ซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่บริเวณเขื่อนเจ้าพระยาในปัจจุบันบริเวณบ้านท่าควายมีวัดกรุณาเป็นสถานที่สำคัญซึ่งปัจจุบันได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านดอนเสือหมู่ 5 เหลือไว้แต่พระอุโบสถกับหลวงพ่อกินพระประธานที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เมื่อมีการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาชาวบ้านจึงอพยพมาอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน โดยอาศัยน้ำจากคลองบางหลวงทำการเกษตร ต่อมาเมื่อมีคลองชลประทานคลองบางหลวงจึงหมดความสำคัญและกลายเป็นแหล่งน้ำเล็กๆ สิ้นสภาพความเป็นคลองไป

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและรับจ้างทำงานนอกพื้นที่ วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญคืองานสงกรานต์ซึ่งจัดขึ้นที่วัดกรุณา ส่วนภูมิปัญญาที่โดดเด่นคือการแพทย์พื้นบ้านซึ่งในอดีตมีหมอรักษาอยู่มาก แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงนายสมหวัง เม่นนิ่ม ปัจจุบันคือนายกเทศมนตรีตำบลบางหลวงคนเดียวเท่านั้น ซึ่งท่านได้เล่าว่าท่านศึกษาเพราะต้องการช่วยเหลือผู้คนซึ่งในปัจจุบันยังคงรักษาชาวบ้านอยู่ แม้ว่าในปัจจุบันมีคนมาขอเรียนกันมากแต่เมื่อทราบหลักเกณฑ์เช่น ห้ามปฏิเสธไม่รักษาคนป่วย เก็บค่าครูได้เพียงบาทเดียว คนเหล่านั้นจึงเลิกล้มความคิด ในปัจจุบันท่านมีศิษย์เพียงคนเดียวเป็นพระภิกษุทางภาคเหนือ ส่วนคนในท้องถิ่นไม่มีใครเรียน เพราะต้องรักษาผู้ป่วยจำนวนมากโดยได้ค่าครูแค่บาทเดียว คนส่วนใหญ่มองว่าไม่คุ้ม ที่ท่านทำอยู่ได้ทุกวันนี้

เพราะใจรักมาตั้งแต่ต้น ด้วยเหตุที่ท่านต้องการให้ชาวบ้าน ได้มีภูมิปัญญาเป็นรายได้เสริมท่านจึงไปศึกษาวิธีการทำแชมพูสมุนไพรมาเผยแพร่ให้กับชาวบ้านและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถไปเยี่ยมชมได้ทุกวัน นอกจากนี้ทางเทศบาลกำลังจัดทำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนเจ้าพระยา โดยนักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมสถานที่อื่นนอกจากเขื่อนเจ้าพระยา ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวในตำบล

4) ตำบลธรรมามูลบริเวณวัดธรรมามูล

ชุมชนโดยรอบวัดธรรมามูลคือ หมู่ 1 และ หมู่ 2 ตำบลธรรมามูล ซึ่งตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากข้อมูลชาวบ้านเล่าว่าชาวบ้านที่มาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกคือชาวลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและบริเวณมีฐานะเป็นชุมชนหน้าด่านของเมืองชัยนาท มีกองทหารตั้งอยู่ที่บนเขารธรรมามูลมีหัวหน้าชื่อว่าขุนธรรมามูล กองทหารในบริเวณหายไปเมื่อไหร่ไม่ทราบแต่ตำแหน่งขุนธรรมามูลยังคงมีอยู่จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลง การปกครอง ชาวบ้านจะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงเขารธรรมามูลกับแม่น้ำเจ้าพระยาส่วนที่นาจะอยู่หลังเขารธรรมามูล มีชาวบ้านบางส่วนไปปลูกผักที่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งในอดีตสามารถเดินข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาได้ แต่หลังจากสร้างเขื่อนเจ้าพระยาน้ำในแม่น้ำขึ้นสูงและแม่น้ำขยายกว้างอย่างที่เห็นในปัจจุบันไม่สามารถเดินข้ามได้ต้องใช้เรือพายไป ในปัจจุบันมีสะพานธรรมามูลที่สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี 2551 ทำให้สามารถเดินทางจากฝั่งธรรมามูลไปฝั่งอำเภอดสิงห์ทางบกได้แล้ว

ประเพณีสำคัญของชุมชนคืองานสมโภชหลวงพ่อธรรมจักรปีละ 2 ครั้ง คือ วันขึ้น 4-8 ค่ำ เดือน 6 และ แรม 4-8 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งหลวงพ่อธรรมจักรเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือของคนท้องถิ่นและบุคคลภายนอก ใครที่มาบนหลวงพ่อไว้มักจะสมความปรารถนาทุกคน ดังนั้นเมื่อถึงวันงานจึงใช้โอกาสนี้เดินทางมาแก้บนหลวงพ่อกันเป็นจำนวนมาก อีกประเพณีหนึ่งคือการแข่งเรือในช่วงออกพรรษาซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลธรรมามูลได้ริเริ่มขึ้น มีลักษณะเฉพาะคือเป็นการแข่งขันเรือขนาดเล็ก 2-4 ฝีพาย ในปัจจุบันเป็นการแข่งขันกันเองในท้องถิ่นแต่ในอนาคตจะเชิญทีมจากที่อื่นมาร่วมแข่งด้วยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น นอกจากนี้ชาวบ้านได้เสนอให้มีการปรับปรุงพื้นที่และทำทางขึ้นเขารธรรมามูลเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางขึ้นเขารธรรมามูลได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งบนเขามีสถานที่สำคัญคือวิหารหลวงพ่อนาคและเจดีย์เก่า รวมทั้งสามารถชมวิวแม่น้ำเจ้าพระยา ทางขึ้นในปัจจุบันเป็นบันได 565 ขั้น ซึ่งลาดชันและใช้เวลาเดินขึ้นลงร่วมเป็นชั่วโมง

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญคืองานจักสานจากไม้ไผ่ซึ่งในอดีตชาวธรรมามูลทำกันเป็นแทบทุกคนทั้งชายหญิงและมีกลุ่มการผลิต แต่ต่อมาเมื่อมีการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตสินค้า จึงเกิดกลุ่มจักสานขึ้นทั่วประเทศงานจักสานของธรรมามูลจึง

ลดน้อยลงไป จนกระทั่งในปัจจุบันเหลือเพียงครอบครัวของเสียง สิงห์อ่อน กับน้องสาวเท่านั้นที่ยังทำจักสานเป็นอาชีพอยู่ ซึ่งคุณตาเสียงบอกว่างานนี้ใช้เวลาทำนาน รายได้ตอนนี้ลดลงมา เช่นเมื่อก่อนสานตะกร้าได้ใบละร้อยกว่าบาทตอนนี้เหลือประมาณสามสิบสี่สิบบาท คนรุ่นใหม่มองว่าไม่คุ้มจึงไม่มีใครเรียน ที่ตนทำอยู่เพราะอายุมากแล้วทำงานอย่างอื่นไม่ได้

5) ตำบลมะขามเฒ่าบริเวณวัดปากคลองมะขามเฒ่า

ชุมชนบริเวณวัดปากคลองมะขามเฒ่าคือ หมู่ 1 บ้านปากคลอง ตำบลมะขามเฒ่า ซึ่งชาวชุมชนที่นี่ส่วนใหญ่ทำการค้าโดยเป็นตัวกลางในการขายสินค้าจากเรือในแม่น้ำเจ้าพระยาตลาดในอำเภอวัดสิงห์ และสินค้าเกษตรของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าชุมชนนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเพราะมีวัดโบราณประจำชุมชนชื่อว่าวัดอู่ทองตั้งอยู่ เมื่อหลวงปู่สุขมาจำพรรษาได้สร้างวัดปากคลองมะขามเฒ่าขึ้นในที่วัดอู่ทองเดิม

ประมาณปี 2532 ชมรมพระเครื่องได้มาจัดงานชุมนุมกันที่วัดปากคลองมะขามเฒ่า งานนี้ได้ทำให้ชื่อเสียงของหลวงปู่สุขและเครื่องรางเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ หลังจากนั้นประชาชนจำนวนมากได้เดินทางมายังวัดปากคลองมะขามเฒ่าจนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งงานประเพณีสำคัญคืองานวัดปากคลองมะขามเฒ่า ซึ่งจะมีผู้คนมาเที่ยวชมงานเป็นจำนวนมาก

ในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามเฒ่าได้ร่วมกับวัดปากคลองมะขามเฒ่าได้จัดระเบียบพื้นที่ภายในวัด สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวซึ่งเปิดให้บริการในเดือนมิถุนายน 2552 นอกจากนี้ยังจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์เป็นประจำทุกปี เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญคือ การแทงหยวกเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานศพ แต่ในปัจจุบันไม่ได้ได้รับความนิยมและมีค่าใช้จ่ายในการทำสูงจึงไม่มีใครทำแล้วในปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันคือการสานผ้าจี่ที่ปัจจุบันเหลือแต่ครอบครัวของนาง แฉล้ม โชติรัตน์ ซึ่งในอดีตเคยสอนให้กับชาวบ้านผู้สนใจเรียนแต่ปรากฏว่าผู้ที่มาเรียนไม่สามารถผลิตงานที่ถูกต้อง ต่อมาเมื่อนำไปขายสินค้าจึงมีกำหนดให้ราคาตก ปัจจุบันจึงสอนกันแต่คนในครอบครัวซึ่งสามารถรักษามาตรฐานสินค้าและราคาไว้ได้ ในปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามเฒ่าได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านศึกษาหัตถกรรมไทยประเภทต่างๆ โดยการเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ เช่น การสานตะกร้าจากหญ้าฉีกา ฯลฯ ซึ่งเป็นผลดีต่อการส่งเสริมรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น แต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แท้จริงในชุมชนกำลังหายไปและเกิดการสร้างภูมิปัญญาใหม่จากความรู้ภายนอก

6) ตำบลแพรงศรีราชาบริเวณวัดมหาธาตุและวัดสองพี่น้อง

ชุมชนบริเวณวัดมหาธาตุคือ หมู่ 8 ตำบลแพรกศรีราชา ตั้งอยู่ในบริเวณเมืองสรรคบุรีเดิม ยังมีชื่อ เกษะท้ายสนม หน้าพระลาน เป็นชื่อสะท้อนถึงอดีตของชุมชนแห่งนี้ ชาวบ้านบริเวณมีอาชีพสำคัญคือรับราชการ ค้าขาย และทำขนมหวาน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสำคัญของชุมชนในปัจจุบัน ยังคงมีการทำขนมหวานเป็นอาชีพกันมาก มีบริเวณหนึ่งได้ชื่อว่า เกษะขนมหวาน ซึ่งบ้านทุกหลังในบริเวณนี้มีอาชีพทำขนมหวานขาย สำหรับประวัติของชุมชนนั้นเป็นชุมชนเมืองมีประวัติร่วมกับเมืองแพรกศรีราชามาตั้งแต่ในอดีตซึ่งเชื่อว่าสร้างขึ้นในช่วงทวารวดีและเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญในอดีตมาโดยตลอด จนกระทั่งถูกรวมเข้ากับ จังหวัดชัยนาทและมีการตัดถนนพหลโยธิน ทำให้เมืองสรรคบุรีลดความสำคัญลงไปในปัจจุบัน

ประเพณีสำคัญคือประเพณีมัสการหลวงพ่อบุญหรือหลวงพ่อกิ่งเมือง วัดมหาธาตุ อำเภอสรรคบุรี ในวันเพ็ญเดือน 12 ชาวชัยนาทจะนมัสการหลวงพ่อบุญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยศิลา ประดิษฐาน อยู่ในวิหารซึ่งอยู่ติดกับวิหารเก่า ชาวสรรคบุรีและชาวชัยนาทเคารพเลื่อมใสศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญเป็นอย่างมาก เชื่อกันว่าหลวงพ่อบุญมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอิทธิฤทธิ์ ถ้าใครปรารถนาสิ่งใดและได้ไปอธิษฐานขอสิ่งนั้นจากหลวงพ่อบุญมักจะได้สมปรารถนาตามที่ตั้งจิตอธิษฐาน จึงเป็นพระพุทธรูปที่ศรัทธามาก อีกอย่างคือ พิธีบวงสรวงอนุสาวรีย์พ่อขุนสรรค์ จัดขึ้นในวันที่ 19 มกราคม ของทุกปี ชาวอำเภอสรรคบุรีจะทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ ขุนสรรค์ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำชาวบ้านบางระจันที่ช่วยกันต่อสู้พม่าเพื่อรักษาแผ่นดินเกิดอย่างกล้าหาญ จนได้รับขนานนามว่า “วีรชนแห่งลุ่มน้ำน้อย”

ประเพณีดำข้าวเม่าได้เลิกไปหลายปี จนถึงพ.ศ.2539 ชาวบ้านบางน้ำพระ (วัดพระแก้ว) หมู่ 10 ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี ได้ฟื้นฟูประเพณีขึ้นโดยชาวบ้านและคณะกรรมการจัดงาน จะมาพร้อมกันที่ลานตากข้าววัดพระแก้ว เวลาประมาณ 17.00 น. หลังจากนั้นจะมีการสาธิตการดำข้าวเม่า และมีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานในงาน เช่น การขูดมะพร้าว การดำข้าวเม่า การกินข้าวเม่า

วิธีการทำข้าวเม่า (การดำข้าวเม่า) เมื่อถึงระยะเวลาที่ข้าวออกรวง เมล็ดข้าวมีสีเหลืองอมเขียวหรือมีสีเหลืองเกือบทั้งรวง ชาวนาก็จะเก็บเกี่ยวและมัดรวมเป็นกำ ๆ ประมาณ 7-8 กำมือ ใช้ผ้าขาวห่อนำกลับบ้าน เมื่อมาถึงบ้านวางรวงข้าวบนกระด้งใบใหญ่ใช้เท้าเหยียบย่ำลงมาบนรวงข้าวที่นำมากองรวมกัน (เรียกว่า “การนวดข้าว”) จนกระทั่งเมล็ดข้าวหลุดร่วงลงมาจากรวงหมด หลังจากนั้นผัดเอาเมล็ดข้าวที่ลืบออกให้หมด นำไปใส่กระบุงใช้เกลือป่นโรยลงไปพอประมาณ ต่อไปก็ก่อไฟโดยใช้ฟืนแห้ง ๆ มีก้อนเส้าวางรอบ ๆ กองไฟ 3 ก้อน เมื่อไฟติดดีแล้วตั้งหม้อดินหรือกระทะขนาดใหญ่บนก้อนเส้า ใช้ด้วยแกงตักเมล็ดข้าวในกระบุง 1-2 ถ้วย ใส่ลงในหม้อดินหรือกระทะ ใช้ไม้ไผ่เหลาปลายแหลมยาวประมาณ 1 ศอกเศษ ตรงปลายแหลมเสียบติดกับกาบ

มะพร้าวที่มีเปลือกติดอยู่ ตัดสั้นขนาด 1 ฝ่ามือ ตามขวาง ใช้สำหรับคนเพื่อให้เมล็ดข้าวในหม้อดิน หรือกระทะถูกความร้อนได้ทั่วถึงกัน จนกระทั่งได้ยินเสียงข้าวในหม้อดินหรือกระทะแตก แล้วให้ ระบายกลง เทข้าวลงในครกช่วยกันตำ สังเกตเมล็ดข้าวจะมีลักษณะลึบแบนทั่วทั้งหมด แล้วนำมาใส่ ในกระด้งแล้วฝัดแยกส่วนที่เป็นผงหรือป่นมาก ๆ ออก แล้วนำไปเก็บในภาชนะ

2. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาท

จากการรวบรวมเอกสารและหลักฐานจากทางราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว ได้นำมา วิเคราะห์เชิงเนื้อหาร่วมกับการสัมภาษณ์ร่วมกับการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ในแต่ละพื้นที่ ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ซึ่งผลการวิเคราะห์ ปรากฏในแต่ละตำบล ดังต่อไปนี้

1 ตำบลเขาท่าพระ มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญคือ สวนนกชัยนาท และวัดเขาท่าพระ พบว่า สวนนกชัยนาทอยู่ภายใต้การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทซึ่งคน ท้องถิ่นไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารและได้เสนอให้ส่งเสริมวัดเขาท่าพระเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวซึ่งจะทำให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์จากการ ท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นโดยตรง ดังนั้นในตำบลนี้จึงมีแหล่งท่องเที่ยว 2 แห่ง 2 รูปแบบ ดังนี้

สวนนกชัยนาทที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาท การพัฒนานั้น ต้องขึ้นอยู่กับนโยบายของนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทและความเห็นชอบของสมาชิก สภาจังหวัดชัยนาท จึงมีข้อจำกัดอยู่หลายประการในการพัฒนาตั้งแต่ความต่อเนื่องในการบริหาร สวนนกชัยนาทจากนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทรุ่นหนึ่ง ไปยังนายกองค์การบริหารส่วน จังหวัดชัยนาทคนใหม่ที่เข้ามารับหน้าที่ต่อ และความสนใจของสมาชิกสภาจังหวัดชัยนาทที่อยู่ใน ตำแหน่งตามวาระ หากสมัยใดที่นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทให้ความสำคัญกับ การพัฒนาสวนนกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดเช่นในสมัยปัจจุบันนี้ การพัฒนา สวนนกชัยนาทในด้านต่างๆก็จะเกิดขึ้นแต่ยังคงอยู่ภายใต้เงื้อมมือของระบบราชการ

ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่จะมีส่วนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สวนนกชัยนาท คือ ความโดดเด่นของสวนนกชัยนาทที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสวนนกเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แห่งแรกของไทย การที่มีกรงนกใหญ่ที่สุดในเอเชียอยู่ที่นี้ และยังเป็นที่พักผ่อนพักร้อนน้ำจืดที่มี ปลา น้ำจืดหลากหลายสายพันธุ์มากที่สุดของไทย รวมทั้งล่าสุดเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ทาง วิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์ในภาคกลางของไทย โดยมีท้องฟ้าจำลองเกิดขึ้นที่ชัยนาท และใน อนาคตจะมีพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้เกี่ยวกับไข่เกิดขึ้นที่นี้เป็นแห่งแรกของไทย ทั้งนี้เป็นผลมาจาก แนวคิดของท่านนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาทที่มองเห็นศักยภาพของสวนนกชัยนาทว่า น่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักในการชักนำให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในจังหวัดชัยนาท และอยู่

ค้างคืนเพื่อท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอื่นในวันรุ่งขึ้น ด้วยแนวความคิดที่ว่ามีนักท่องเที่ยว 1 คน หากอยู่เที่ยวจังหวัดชัยนาท 2 วัน เท่ากับมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวที่จังหวัดชัยนาท 2 คน

สิ่งที่กำลังพัฒนาที่สวนนกชัยนาทเน้นไปที่การให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว กล่าวคือจะมีข้อมูลเกี่ยวกับนก ปลา และดวงดาว นอกจากนี้จะมีการจัดแสดงวิถีชีวิตชาวบ้านในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีต ซึ่งถือว่าการนำประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชีวิตในลุ่มแม่น้ำของชาวชัยนาทมาจัดแสดงเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาวิถีชีวิตคนในลุ่มน้ำเดินทางมาท่องเที่ยวในสวนนกชัยนาท และเมื่อมีสาระความรู้ที่น่าสนใจเพิ่มขึ้น นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาอยู่ในสวนนกชัยนาทมากยิ่งขึ้น แทนที่จะเที่ยวชมเพียง 2 ชั่วโมงในปัจจุบัน อาจจะขยายเวลาถึงครึ่งวันหรือทั้งวัน ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้น

สำหรับวัดเขาท่าพระ พบว่า มีสิ่งที่น่าสนใจคือรอยพระพุทธรูปจำลอง งานสถาปัตยกรรมที่สวยงาม รวมทั้งบนยอดเขาท่าพระยังเป็นจุดชมเมืองชัยนาทได้รอบทิศทาง อีกด้วย คนในท้องถิ่นต้องการให้พัฒนาวัดเขาท่าพระเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะสามารถได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้โดยตรงจากการนำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว ผลผลิตที่สำคัญคือกระเจบับ นอกจากนี้ยังจะเป็นการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านประติมากรรมของคนในท้องถิ่นที่มีฝีมือในงานแกะสลักและงานปั้นอีกด้วย จากการศึกษาพบว่าคนในท้องถิ่นมีความสามัคคีกันดีร่วมทำกิจกรรมต่างๆกันอย่างพร้อมเพรียงโดยใช้วัดเขาท่าพระเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นสถานที่กว้างขวางสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ น่าจะจัดงานประเพณีวันออกพรรษาดักบาตรเทโวซึ่งพระจะลงมารับบาตรจากยอดเขาท่าพระ นมัสการรอยพระพุทธรูปจำลอง ชมการแข่งขันเรือหัวปักท้ายบอดและการละเล่นพื้นบ้านซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวบ้านจัดอยู่ประจำทุกปี แต่นักท่องเที่ยวไม่ทราบ หลังชมการละเล่นไปชมทัศนียภาพบนเขาท่าพระที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในอดีตที่สามารถมองเห็นข้าศึกได้รอบทิศทางในระยะไกล ก่อนกลับชมงานสถาปัตยกรรมและงานประติมากรรม รวมทั้งซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและงานหัตถกรรมของชาวบ้านกลับไป

2. ตำบลชัยนาท มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญคือ วัดบรมธาตุวรวิหาร ในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวน้อยมากส่วนใหญ่มาจากบริษัทนำเที่ยววัดพระ 9 วัด ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าไม่ค่อยมีคนทราบความสำคัญของวัดบรมธาตุวรวิหาร จึงควรนำเสนอความสำคัญของเจดีย์พระบรมธาตุที่เชื่อกันว่าบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ลอยน้ำมาปรากฏอยู่ที่หน้าวัดถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์แห่งเดียวในไทย นอกจากนี้เจดีย์พระบรมธาตุยังมีลักษณะที่โดดเด่นทางศิลปะไม่เหมือนที่อื่น ในวัดแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชัยนาทใหม่ที่จัดแสดงโบราณวัตถุที่รวบรวมได้ในจังหวัดชัยนาท สิ่งสำคัญคือหลวงพ่อเพชรซึ่งมีลักษณะทางศิลปะแบบล้านนาแต่กลับมีลักษณะเด่นบางประการด้วยฝีมือช่างท้องถิ่นที่ทำให้แตกต่างจากพระพุทธรูป

ศิลปะล้านนาทั่วไป นอกจากนี้ที่นี่ยังเป็นแหล่งรวบรวมพระเครื่องรูปแบบต่างๆที่น่าสนใจมากคือ มีพระเครื่องทุกรูปแบบศิลปะและทุกยุคสมัยรวมอยู่ที่นี้ ดังนั้นวัดบรมธาตุวรวิหาร จึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับชาวพุทธที่ต้องการสักการะพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นสิริมงคลต่อชีวิต และผู้ที่สนใจงานสถาปัตยกรรม รวมทั้งผู้สนใจพระเครื่องในไทย

นอกจากวัดบรมธาตุวรวิหารที่วัดอรุณวนารามยังมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เหมาะสมสำหรับผู้สนใจศึกษาภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นและผู้สนใจงานอาชีพ ซึ่งในปัจจุบันมีบุคคลคณะต่างๆได้เดินทางมาท่องเที่ยวศึกษาดูงานอยู่เสมอ ในอนาคตทางเทศบาลตำบลชัยนาทมีแผนจะฟื้นฟูวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตชาวนาเริ่มจากการจัดงานลงแขกเกี่ยวข้าว การฟื้นฟูเพลงเกี่ยวข้าว และการจัดการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปศึกษาวิถีชีวิตริมแม่น้ำน้อยของชาวตำบลชัยนาท ซึ่งน่าจะเกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นในตำบลชัยนาทและสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควบคู่กับการมาท่องเที่ยววัดบรมธาตุวรวิหาร

3. ตำบลบางหลวง มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญคือ เขื่อนเจ้าพระยา ซึ่งในปัจจุบันแม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาอย่างต่อเนื่อง แต่ใช้เวลาสั้น ส่วนใหญ่คือมาชมทัศนียภาพของเขื่อนเจ้าพระยา และแวะซื้อปลาริมเขื่อน โดยไม่ทราบว่าที่นี่มีสิ่งที่น่าสนใจอีกมาก สิ่งที่น่าสนใจคือ สัญลักษณ์สถานซึ่งจัดแสดงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับเขื่อนเจ้าพระยา อีกที่หนึ่งคือพระอุโบสถวัดกรุณาซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อกินที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่คนส่วนใหญ่เมื่อไปขอพรมักประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนา จากนั้นควรนำเสนอการเดินทางไปยังวัดกรุณาซึ่งมีพิพิธภัณฑสถานบ้านแสดงโบราณวัตถุแสดงวิถีชีวิตคนริมน้ำเจ้าพระยาในอดีต และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนเจ้าพระยา จากการศึกษาพบว่าคนในท้องถิ่นต้องการให้จัดงานเขื่อนเจ้าพระยาอีกครั้งซึ่งในอดีตถือเป็นงานเทศกาลประจำปีที่ใหญ่ที่สุดในภาคกลาง ซึ่งจะทำให้คนในท้องถิ่นมีโอกาสนำผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นมาจำหน่าย เช่น แชมพูสมุนไพร

4. ตำบลธรรมามูล มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญคือ วัดธรรมามูลวรวิหาร ควรนำเสนอตำนานที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อธรรมจักรซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าลอยมาจากทางเหนือมาหมอนวนอยู่หน้าวัด ชาวบ้านช่วยกันนำขึ้นจากน้ำทั้งวันก็ไม่สำเร็จแต่ในวันรุ่งขึ้นหลวงพ่อธรรมจักรมาประดิษฐานอยู่หน้าพระวิหารบนเขาธรรมามูลได้เอง ต่อมาเจ้าของจากทางเหนือตามมานำกลับแต่ไม่สามารถนำกลับไปได้จึงถอดธรรมจักรที่ฝ่าพระหัตถ์ไป ต่อมาเชื่อกันว่าหลวงพ่อธรรมจักรที่ขอลอยน้ำไปยังที่ต่างๆแล้วกลับมาที่เดิม โดยมีแหและพีชน้ำติดองค์พระมาด้วย ชาวบ้านกลัวหลวงพ่อกจะหนีหายไปจึงก่อผนังวิหารให้หลวงพ่อธรรมจักรอยู่ติดกับผนังด้านหน้าวิหารจนมาถึงปัจจุบัน หลวงพ่อธรรมจักรมีความศักดิ์สิทธิ์มากในเรื่องการคุ้มครองภัยอันตราย การรักษาโรคภัย การขอลูก ดังนั้นจึงมีนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาขอพรหลวงพ่อธรรมจักรอยู่เสมอ

และทุกปีจะมีงานสมโภชน์หลวงพ่อธรรมจักรที่ผู้ได้รับผลสำเร็จตามพระจะเดินทางมาเก็บบน นอกจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อธรรมจักรแล้ว บนเขารรามาบลยังมีโบราณสถานที่น่าสนใจคือเจดีย์โบราณที่เชื่อกันว่ามีสมบัติล้ำค่าอยู่ และมีวิหารหลวงพ่อนาค ซึ่งเชื่อกันว่าในตอนแรกวัดธรรมามูลตั้งอยู่บนยอดเขา เพราะบนยอดเขาเป็นที่ตั้งของกองทหารและชุมชนชาวบ้านที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช โปรดฯ ให้มาตั้งอยู่คอยระวังข้าศึกทางเหนือซึ่งจากยอดเขารรามาบลสามารถมองเห็นแม่น้ำเจ้าพระยาได้ไกลถึงเขตจังหวัดนครสวรรค์ จึงเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่นักท่องเที่ยวควรเดินขึ้นบันได 565 ขั้นเพื่อไปพิสูจน์ความจริงด้วยตนเอง นอกจากนี้ในวันออกพรรษาประเพณีดับบาตรเทโวพระภิกษุจะเดินลงจากเขารรามาบลมารับบาตร และมีการแข่งขันเรือยาวที่แม่น้ำหน้าวัดซึ่งในปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลธรรมามูลได้รื้อฟื้นประเพณีดับบาตรเทโวและแข่งเรือยาวของวัดธรรมามูลขึ้นแต่นักท่องเที่ยวทั่วไปยังไม่ทราบ

5. ตำบลมะขามเฒ่า มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญคือ วัดปากคลองมะขามเฒ่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมมากที่สุดของจังหวัดชัยนาท เพราะมีทั้งความปลอดภัยจากป้อมตำรวจภายในวัดที่มีตำรวจอยู่ประจำ 24 ชั่วโมง มีลานจอดรถกว้างขวาง มีห้องน้ำจำนวนมาก มีร้านค้าและร้านอาหาร รวมทั้งมีศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยว แม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากแต่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญเพียงแค่มานมัสการรูปเหมือนหลวงปู่ศุขขอพรแล้วกลับไปใช้เวลาเพียง 20 นาที ทั้งที่วัดปากคลองมะขามเฒ่ามีสิ่งที่น่าสนใจอีกมากมาย ดังนั้นนักท่องเที่ยวจากศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวมาทราบข้อมูลประวัติความเป็นมาของหลวงปู่ศุขและวัดปากคลองมะขามเฒ่า ให้ทราบถึงคุณวิเศษของหลวงปู่ศุขที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ยอมรับนับถือขอฝากตัวเป็นศิษย์ ตลอดจนสิ่งสำคัญต่างๆภายในวัดและผลผลิตของชาวบ้าน และอาหารที่ควรชิม จะทำให้นักท่องเที่ยวค่อยเยี่ยมชมวัดปากคลองมะขามเฒ่าไปที่ละส่วน และอยากจะมีลองอาหารพื้นเมืองฝีมือชาวบ้านตลอดจนเลือกซื้อผลิตผลของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการเสนอให้พัฒนางานหลวงปู่ศุขจากงานวัดในท้องถิ่นเป็นมหรหรมางานแสดงแสงสีเสียงโดยนำเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างหลวงปู่ศุขมาจัดแสดงเหมือนงานแสดงแสงสีเสียงสะพานข้ามแม่น้ำแควที่กาญจนบุรี งานลอยกระทงที่สุโขทัย เป็นต้น

6. ตำบลแพรกศรีราชา มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญคือ วัดมหาธาตุ วัดสองพี่น้อง วัดพระแก้ว พบว่า ที่วัดสองพี่น้องมีเพียงพระปรางค์สองพี่น้องที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุอัฐิของเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยาไม่มีการบริหารจัดการอะไร ในบริเวณใกล้เคียงเป็นที่ตั้งของวัด โตนดหลายซึ่งเป็นวัดร้างแต่มีโบราณสถานที่สำคัญคือมีเจดีย์ทรงดอกบัวศิลปะสุโขทัย นอกจากนี้ที่ถนนฝั่งตรงข้ามเป็นที่ตั้งของวัดมหาธาตุที่ปรากฏฐานเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ ฐานสี่เหลี่ยมและพระปรางค์ทรงกลีบมะเฟืองศิลปะแบบลพบุรี ใกล้กันคือวัดพระยาแพรกซึ่งเป็นวัด

ร้างที่มีเจดีย์ประธานฐานแปดเหลี่ยม จากการที่พบความหลากหลายของรูปแบบสถาปัตยกรรม ควรนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเมืองสรรคบุรีกับเมืองต่างๆมาอธิบายว่าทำไมที่เมืองสรรคบุรีจึงมีเจดีย์แบบสุโขทัยอยู่ใกล้กับพระปรางค์แบบลพบุรี นอกจากความน่าสนใจเกี่ยวกับประวัติของเมืองสรรคบุรีแล้ว ที่วัดมหาธาตุยังมีหลวงพ่อหลักเมืองหรือหลวงพ่อหอมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องการรักษาโรคต่างๆให้หายได้โดยการตักน้ำไปอธิษฐานต่อหน้าองค์หลวงพ่อขอให้ใช้น้ำนั้นกลายเป็มน้ำมนต์ในการรักษาอาการเจ็บป่วยได้

ที่ว่ากรอำเภอเมืองสรรคบุรีมีอนุสาวรีย์พ่อขุนสรรคบุรีบุรุษแห่งลุ่มแม่น้ำน้อยที่นำผู้คนจากเมืองสรรคบุรีไปเข้าร่วมกับชาวบ้านบางระจัน ในการป้องกันชาติบ้านเมืองจากการรุกรานของพม่า ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงอนุสาวรีย์และการจัดงานประจำปีพ่อขุนสรรคบุรี ควรที่จะสร้างอาคารแสดงประวัติศาสตร์ของเมืองสรรคบุรีและวีรกรรมของพ่อขุนสรรคบุรี รวมทั้งบุคคลสำคัญของเมืองสรรคบุรีเพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวแวะชม ซึ่งจะเป็น โอกาสให้แม่ค้าขนมหวานของเมืองสรรคบุรีนำขนมหวานมาขายสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นและสร้างความประทับใจในรสชาติที่อร่อยของขนมให้แก่นักท่องเที่ยว

ที่นอกตัวเมืองเป็นที่ตั้งของวัดพระแก้วซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดฝ่ายอรัญวาสีที่อยู่นอกเมืองที่นี้มีเจดีย์ประธานที่สวยงามได้ชื่อว่าเป็นราชินีแห่งเจดีย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีหลวงพ่อฉายเป็นพระประธานสร้างจากศิลาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นทับหลังศิลปะเขมร นอกจากนี้ยังมีอาคารจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระไอยังพระเครื่องเมืองสรรคบุรีที่มีลักษณะเฉพาะฝีมือช่างเมืองสรรคบุรี แม้ว่าจะมีสิ่งน่าสนใจแต่แทบไม่มีนักท่องเที่ยวมาชมเลย ซึ่งอาจเพราะไม่มีเรื่องราวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงไม่น่าสนใจ ซึ่งควรมีการนำแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของวัดพระแก้วที่มีต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองสรรคบุรีที่จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเมืองสรรคบุรีกับชุมชนภายนอก นอกจากนี้ควรทำให้พิธีดำข้าวแม่กลายเป็นงานเทศกาลเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

สรุปประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาทเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 8 สรุปประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาท

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	สถานที่	ความสำคัญ	เวลา
สภาพภูมิศาสตร์	ยอดเขาท่าพระ	ชมทัศนียภาพเมืองชัยนาท	ตลอดเวลา
	ยอดเขาธรรมามูล	ชมทัศนียภาพแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือเมืองชัยนาท	ตลอดเวลา

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	สถานที่	ความสำคัญ	เวลา
	เขื่อนเจ้าพระยา	ชมปลาและนกน้ำ รวมทั้งทัศนียภาพ แม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณสันเขื่อน	ตลอดเวลา
เหตุการณ์สำคัญ	เมืองแพรง	เป็นเมืองโบราณที่มี ความสัมพันธ์กับ สุโขทัย ลพบุรี อุ้มทอง และเป็นต้นกำเนิด ของกรุงศรีอยุธยา	ตลอดเวลา
	เมืองชัยนาท	เมืองสำคัญทาง การทหารมีบทบาท ในสงครามหลายครั้ง	ตลอดเวลา
	เขารธรรมามูล	สมเด็จพระนเรศวร ทรงโปรดฯให้ชาว หัวเมืองเหนืออพยพ มาตั้งถิ่นฐานคอย ป้องกันพม่า	ตลอดเวลา
	เขาท่าพระ	ที่ตั้งค่ายทหารใน สงครามกับพม่า เช่น สงครามช้างเผือก	ตลอดเวลา
	วัดปากคลอง มะขามเต่า	การฝากตนเป็นศิษย์ หลวงปู่ศุขของ กรมหลวงชุมพรฯ	ปลายเดือนธันวาคม
	เขื่อนเจ้าพระยา	การเสด็จเปิดเขื่อน เจ้าพระยาของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	เดือนกุมภาพันธ์
บุคคลสำคัญ	เมืองสรรคบุรี	ขุนสรรค์วีรบุรุษใน สงครามกับพม่า	

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	สถานที่	ความสำคัญ	เวลา
	วัดปากคลอง มะขามเต่า	หลวงปู่ศุขพระเกจิ อาจารย์ชื่อดัง	
เทศกาล/ประเพณี	ศาลากลาง	งานหุ่นฟางนก	เดือนกุมภาพันธ์
	ศาลากลาง	งานส้มโอ	เดือนกันยายน
	วัดธรรมามูล	งานสมโภชน์หลวง พ่อธรรมจักร	วันขึ้น 4-8 ค่ำ เดือน 6 แรม 4-8 ค่ำ เดือน 11
	วัดปากคลอง มะขามเต่า	งานสมโภชน์หลวง ปู่ศุข	ปลายเดือนธันวาคม
โบราณสถาน	วัดบรมธาตุ วรวิหาร	งานสมโภชน์ พระบรมธาตุ	วันเพ็ญเดือน 6
	สรรรณูรี	งานพ่อขุนสรรรค์	ปลายเดือนมกราคม
	วัดเขาท่าพระ	งานสักการะรอย พระพุทธรบาท	วันออกพรรษา
	วัดพระแก้ว	กวนข้าวเม่า	เดือนมกราคม
โบราณสถาน	วัดบรมธาตุ วรวิหาร	เจดีย์บรมธาตุ	
	วัดมหาธาตุ	พระปรารักษ์กليب มะเฟือง	
	วัดพระแก้ว	เจดีย์	
	วัดสองพี่น้อง	เจดีย์ทรงปรารักษ์	
โบราณวัตถุ	วัดธรรมามูล วรวิหาร	หลวงพ่อธรรมจักร	
	วัดธรรมามูล วรวิหาร	หลวงพ่อโต	
	วัดธรรมามูล วรวิหาร	เสมาคู่ศิลาทรายแดง	
	วัดปากคลอง มะขามเต่า	ภาพฝีพระหัตถ์ กรมหลวงชุมพรฯ	
	วัดเขาท่าพระ	รอยพระพุทธรบาท	

เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	สถานที่	ความสำคัญ	เวลา
		จำลอง	
	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชัยนาทมุนี	หลวงพ่อเพชร	
	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชัยนาทมุนี	พระเครื่องทุกสมัย	
	วัดมหาธาตุ	หลวงพ่อหลักเมือง	
	วัดพระแก้ว	หลวงพ่อฉาย	
	วัดกรุณา	หลวงพ่อหิน	
วิถีชีวิต	ตำบลชัยนาท	ชีวิตริมแม่น้ำน้อย	
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ตำบลเขาท่าพระ	การแกะสลักไม้	
	ตำบลธรรมามูล	จักสาน	
	ตำบลธรรมามูล	ที่ที่นอน	
	ตำบลธรรมามูล	น้ำมันสมุนไพร	
	ตำบลมะขามเฒ่า	จักสานฝาชี	
	ตำบลชัยนาท	ทำเครื่องเซรามิก	
	ตำบลชัยนาท	น้ำพริก	
	ตำบลชัยนาท	โอบาย	
	ตำบลบางหลวง	แชมพูสมุนไพร	
	ตำบลบางหลวง	แพทย์แผนไทย	
	ตำบลแพรกศรีราชา	ขนมหวาน	

3. แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาทโดยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า พื้นที่ทั้ง 6 ตำบล 4 อำเภอ มีศักยภาพพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ตามแนวความคิดของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา) ทั้งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรม และประเพณี การท่องเที่ยววิถีชนบทอยู่แล้ว นอกจากนี้ทั้ง 6 พื้นที่จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดชัยนาทมาแต่เดิม ดังนั้นการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาฯ ในภาพรวม จึงต้องตอบคำถามสำคัญ คือ

1. จะพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นแกนหลักให้มากขึ้น เพื่อสร้างจิตสำนึกในความรักและความภาคภูมิใจให้แก่คนในท้องถิ่น และจังหวัดชัยนาท

2. จะพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ ใดๆ ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สามารถทำรายได้ให้แก่ชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัดได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างดีมีศักดิ์ศรี

แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ จึงควรดำเนินการไปพร้อมกันทั้ง 3 ภาคส่วน คือ ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน

ตารางที่ 9 รายละเอียดแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ 3 ภาคส่วน

ภาคประชาชน	ภาครัฐ	ภาคเอกชน
<p>ประชาชนในท้องถิ่นมีความสำคัญเป็นอันดับแรกต่อการพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคั้งนั้นแนวทางการพัฒนาจึงควรเป็นดังนี้</p> <p>1. พัฒนาศักยภาพตนเอง</p> <p>1.1 ปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้เพื่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม เป็นการทำให้ส่วนรวม</p> <p>1.2 เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองทุกมิติ</p> <p>2. เข้าไปมีส่วนร่วมใน</p>	<p>ภาครัฐ จังหวัดและองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นแต่ละระดับควรร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม โรงเรียน วัด และประชาชน</p> <p>1. มีแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบในเรื่องการพัฒนาศักยภาพของประชาชน</p> <p>1.1 ให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อการเปลี่ยนทัศนคติผู้อยู่ชมประชาชนจากตนเองไปสู่ส่วนรวม</p> <p>1.2 ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นทุกมิติ ทั้งประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญ สถานที่สำคัญ บุคคลสำคัญ วัฒนธรรม ประเทศ เพื่อให้เกิดความตระหนักและเน้นความสำคัญของท้องถิ่น</p> <p>1.3 พัฒนาบุคลากรเพื่อเป็นมัคคุเทศก์ ทั้งในระดับชุมมัคคุเทศก์ และระดับชาวบ้าน เพื่อนำชมและเพื่อการประชาสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการคือ “ปากต่อปาก”</p> <p>2. เปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีส่วนร่วม มีการแสดงประชามติ ในเรื่องต่าง ๆ เช่น</p>	<p>ภาคเอกชน</p> <p>ได้แก่ กลุ่มธุรกิจ นักธุรกิจ ทั้งในพื้นที่ ในอำเภอ ในจังหวัด และนอกจังหวัด มีส่วนสำคัญต่อการสนับสนุนให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จโดยวิธีการต่างๆ ตามโครงการที่ภาครัฐ หรือภาคประชาชนจัดทำขึ้น</p> <p>1. สนับสนุนงบประมาณ ใน</p>

<p>การตัดสินใจ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ วางแผน กำหนดกิจกรรมการ ท่องเที่ยว ตลอดจนการ กระจายผลประโยชน์ สำหรับคนในท้องถิ่น เดียวกัน <p>3. เพิ่มระดับคุณภาพและ มาตรฐานการดำรงชีวิต ในชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ยกระดับมาตรฐานที่ สำคัญเกี่ยวกับการ ท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ ร้านอาหาร ภูมิทัศน์ ความ สะอาด การใช้คำพูด ภาษา และมารยาทที่มีต่อกัน และต่อนักท่องเที่ยว - เป็นหน้าที่รับผิดชอบดูแลมาตรฐานเหล่านี้ให้อยู่ในระดับดีตลอดเวลา 	<p>2.1 เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมวางแผนและ รับรู้เรื่องผลประโยชน์โดยโปร่งใส</p> <p>2.2 ให้ประชาชนร่วมกับภาครัฐ กำหนด ศักยภาพการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว จากสถานที่ ท่องเที่ยว เช่น วัด เข้าไปสู่หมู่บ้านเพื่อชมวิถีชีวิต ของชาวบ้าน เช่น การทำหัตถกรรมท้องถิ่น การ ทำการเกษตรในท้องถิ่น หรือจัดการพื้นที่ ประเพณีในบางพื้นที่ ขึ้นมาใช้อย่างเป็นระบบ</p> <p>3. ยกระดับมาตรฐานคุณภาพและมาตรฐานการ ดำรงชีวิตของชุมชน ในเรื่องต่าง ๆ เช่น</p> <p>3.1 อบรมเรื่องมาตรฐานของการดำรงชีวิตที่ เกี่ยวกับ ความสะอาดของสถานที่ ภูมิทัศน์ ร้านอาหาร ห้องน้ำ เกี่ยวกับมารยาทในสังคมทั้ง กับคนในชุมชน และคนต่างถิ่น ฯลฯ</p> <p>3.2 จัดหางบประมาณเพื่อพัฒนา โครงสร้างทาง กายภาพ เช่น ถนน ซอย ประตู สะพาน ปรับปรุง ซ่อมแซมบูรณะ โบราณสถาน ให้อยู่ในสภาพที่ เหมาะสม ฯลฯ</p> <p>3.3 ทำแผนประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ เช่น ทำป้ายบอกทาง ป้ายบอกเล่าประวัติ ทำแผ่นพับ เผยแพร่ เผยแพร่ในสื่อประเภทต่างๆ</p> <p>3.4 จัดอบรมเพื่อพัฒนาร้านค้าในชุมชนให้ได้ มาตรฐานเพื่อเป็นอาชีพ</p> <p>4. จัดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง</p>	<p>ด้านต่าง ๆ ทั้ง การบูรณะ การ ประชาสัมพันธ์ ฯลฯ</p> <p>2. สนับสนุนใน การจัดหา วิทยากรในการ ฝึกอบรม/จัด ฝึกอบรม</p> <p>3. สนับสนุน การจัดกิจกรรม เกี่ยวกับการ ท่องเที่ยว</p>
--	--	---

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาท โดยใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ และอย่างต่อเนื่อง